

Л. М. СБІТНЄВА

МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

**Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
Навчально-науковий інститут культури і мистецтв
Кафедра музичного мистецтва і хореографії**

Л. М. СБИТЄВА

МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Методичні рекомендації
для студентів спеціальності «Музичне мистецтво»,
«Музичне мистецтво (Художня культура)»

**Старобільськ
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»
2017**

УДК [373.015.31:78](076)

ББК 74.268.53р3

С

Рецензенти

Караман О.Л. - доктор педагогічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту педагогіки і психології «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Борисова С.В. - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії Навчально-наукового інституту культури ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Сбітнєва Л. М.

С

Методика музичного виховання : метод. рек. для студ. спец. «Музичне мистецтво (Художня культура)» / Л. М. Сбітнєва : Держ. закл. «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». - Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017 — 58 с.

Методичні рекомендації призначені для студентів ОКР «бакалавр» спеціальності «Музичне мистецтво», «Музичне мистецтво (Художня культура)» заочної форми навчання, містять систему теоретичних і практичних завдань з курсу «Методика музичного виховання», зміст практичних занять, питання для самоконтролю, завдання для самостійної роботи, список літератури.

Посібник також рекомендований для студентів вищих навчальних закладів освіти I-IV рівня акредитації, аспірантів, викладачів.

УДК [373.015.31:78](076)

ББК 74.268.53р3

Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № від

Сбітнєва Л. М. , 2017
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017

3MICT

Пояснювальна записка.....	5
Тема 1. Предмет і завдання курсу “Методика музичного виховання”	6
Тема 2. Історичний огляд ідей музично-естетичного виховання	9
Тема 3. Історія становлення змісту програм з музики	12
(для самостійного вивчення)	
Практичне заняття №1. Зміст програм із музики.....	14
Тема 4. Концепції музично-естетичного виховання XX століття.....	15
Тема 5.:Сучасний урок музичного мистецтва	18
Практичне заняття №2. Моделювання уроку музичного мистецтва.....	22
Тема 6. Розвиток музично-педагогічної думки в Україні у 90 роках XX та на початку XX1 століття (для самостійного вивчення)	23
Тема 7. Музичні здібності, їх класифікація. (Для самостійного вивчення).....	26
Тема 8. Методика формування музичного сприймання (для самостійного вивчення).....	29
Практичне заняття №3: Художньо-педагогічний аналіз творів.....	32
Тема 9. Розвиток музичної грамотності учнів (для самостійного вивчення).....	35
Тема 10. Хоровий спів (для самостійного вивчення).....	36
Практичне заняття №4. Види вокально-хорової роботи в школі.....	38
ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМ З МУЗИКИ (для самостійного вивчення)	
Уроки музичного мистецтва у початковій школі	40
Уроки музики в основній школі	45
Форми самостійної роботи студентів з курсу «Методика музичного виховання».....	50
Орієнтовні питання до екзамену з «Методики музичного виховання».....	50
Додаткова література.....	52

Пояснювальна записка

З давніх часів саме музика вважалася найбільш сильним та дійовим засобом у вихованні підростаючих поколінь. В.О.Сухомлинський підкреслював, що без музичного виховання взагалі неможливе виховання дитячої особистості. Історія розвитку музичного мистецтва свідчить про його великі потенційні можливості впливу на духовний світ дитячої особистості, на пробудження міцних енергетичних ресурсів кожної людини.-естетичного виховання особистості, його методів і форм українським народом нагромаджено також чималий досвід - діяльність видатних композиторів, громадських діячів, літераторів, музикознавців, музикантів-виконавців в різні періоди розвитку української культури. Музичне виховання у загальноосвітній школі є складовою частиною національного виховання.

Курс із «Методики музичного виховання» є одним із провідних у системі підготовки студентів до майбутньої педагогічної діяльності, має своєю метою теоретичну і практичну підготовку майбутніх фахівців до музично-виховної та музично-просвітницької діяльності з дітьми різного шкільного віку в умовах сучасної освітньої системи.

Цей курс повинен сприяти усвідомленню майбутніми вчителями музичного мистецтва особливостей особистісної взаємодії в музично-педагогічному процесі, оволодінню засобами, формами і методами музичного розвитку дітей різного шкільного віку, закладенню основи у майбутніх педагогів для подальшого самовдосконалення, здатності аналізувати літературу у даній галузі, виявляти інтерес до нових технологій у музичній педагогіці.

У методичому посібнику подається тематичний план курсу «Методика музичного виховання», основний зміст лекційних та практичних занять, наводяться списки рекомендованої літератури, питання для колоквиумів та екзамену.

Для більш глибокого засвоєння тем пропонуються питання для самоперевірки.

Курс «Методика музичного виховання» передбачає інтенсивну самостійну роботу студентів.

У процесі навчання кожний студент повинен підготувати:

1. Конспекти уроків.
2. Художньо-педагогічний аналіз творів.
3. Сценарій позакласного виховного заходу.

Майбутній спеціаліст, опанувавши пропонований курс, повинен знати:

- вікові особливості музичного розвитку учнів різного віку;
- зміст та форми організації музично-естетичної діяльності дітей та юнацтва;
- сучасні методики музичного виховання;
- методи музичного виховання і навчання учнів різного віку;
- методи управління розвитком музичних здібностей, музичного сприйняття, музичного мислення учнів;
- специфіку дитячої музичної творчості та виконавства.

Майбутній фахівець повинен вміти:

- використовувати здобуті знання з теорії, історії музичного виховання і навчання в практичній діяльності;
- керувати музичним розвитком дітей, їх музичною діяльністю, ураховуючи її різновиди та специфіку;
- викладати музику як предмет, інші музичні дисципліни в навчально-виховних закладах освіти і культури.

Методичні рекомендації розраховані на студентів заочної форми навчання

спеціальності «Музичне мистецтво (Художня культура)».

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Методика музичного виховання»

Мета — отримання студентами знань щодо методики музичного виховання як частини педагогічної науки, що вивчає закономірності музичного виховання і удосконалює зміст і методи музичного виховання і навчання; мати уявлення про зв'язок методики музичного виховання з іншими науками.

У процесі вивчення теми студенти повинні знати:

- особливості впливу музичного мистецтва на розвиток дитячої особистості;
- зміст понять музичне виховання музичне навчання і музичний розвиток;
- принципи і методи музично-естетичного виховання;
- сутність музичного виховання і навчання;
- провідних педагогів у галузі музично-естетичного виховання.
- володіти ключовими поняттями музична культура, музичне виховання, музичне навчання, музичний розвиток, музична освіта, музична діяльність, принципи і методи музичного виховання і навчання.

Методика музичного виховання - важлива частина сучасної педагогіки мистецтва, яка вивчає закономірності музичного виховання, удосконалює в цьому процесі зміст і методи музичного виховання і навчання. В своїх дослідженнях методика музичного виховання спирається на інші науки — естетику, музикознавство, музичну психологію, культурологію, психологію, узагальнений практичний досвід вчителів музики тощо.

Музичне виховання - це складова важлива частина естетичного виховання, це визначається як специфікою музики як виду мистецтва, так і специфікою дитячого віку. Музична освіта - залежність від матеріального та економічного розвитку в країні, орієнтованість процесу музичного виховання на національні культурні традиції, опора на сучасні науково-методичні дослідження і досягнення наукової музично-теоретичної думки та практично-виконавської діяльності.

Основа для розробки сучасних програм і методик музичного виховання - відомі у світовій педагогічній практиці концепції музичного виховання і навчання. Музичне виховання – це живий, творчий, динамічний процес, у якому багато чого залежить від конкретних умов та обставин.

Принципи музично-естетичного виховання — положення, на яких базується педагогічний і творчий процес. Загальні принципи та принципи, які спеціально вироблені методикою музичного виховання і навчання.

Сучасні програми з музики для загальноосвітніх шкіл.

Загальні основні дидактичні та спеціальні принципи у галузі музичного виховання, що обумовлені специфікою музичного мистецтва та особливостями його сприйняття:

- принцип виховного навчання;
- науковість та доступність матеріалу, наочність при його викладанні;
- міцність знань, умінь та навичок;
- активність музичної діяльності, самостійність;
- зв'язок музичного виховання з життям, інтересами дітей;
- принцип зв'язку теорії з практикою;
- свідомість, пробудження творчої активності;
- колективний і індивідуальний підхід у навчанні та вихованні;
- систематичність в знаннях;

- урахування вікових можливостей;
- єдність емоційного та свідомого, художнього та технічного;
- єдність розвитку ладового, ритмічного почуття та почуття музичної форми.

Методи музичного навчання – система прийомів, за допомогою яких вчитель працює над розвитком музично-виконавських здібностей дітей, розвитком їх музичної грамотності та музично-естетичної культури.

Науково-дослідна робота в галузі музичного виховання і навчання.

Масове музичне виховання. Вікові особливості музичного розвитку дітей. Урок музики в загальноосвітній школі - основна форма музично-естетичного виховання дітей. Музично-естетичне виховання підростаючого покоління в позанавчальній і позашкільній музичній діяльності (шкільних дитячих хорових колективах, вокальних ансамблях, музичних театрах, клубах, лекторіях тощо).

В розвиток теорії і практики музично-естетичного виховання значний внесок зробили відомі вчені, педагоги, музикознавці А. Миropольський, Б. Асаф'єв, Б. Яворський, Н. Брюсова, М. Леонтович, М. Лисенко, Н. Гродзенська, В. Шацька, М. Румер, Б. Теплов, Д. Огороднов, Д. Кабалевський, О. Ростовський, О. Апраксина, Н. Ветлугіна та багато інших.

Дослідниками Т. Гризоголазовою, І. Зазюн, Л. Коваль, Г. Масол, В. Орловим, О. Олексюк, Г. Падалкою, О. Ростовським, О. Рудницькою, Т. Танько, Г. Шевченко, В. Шультіною, О. Щолоковою вивчалися концепції реформування мистецької освіти та музичного виховання в Україні, були розроблені численні практичні рекомендації щодо здійснення цього процесу в різних умовах функціонування системи освіти.

Удосконалення змісту і методики художньої освіти у загальноосвітній школі були предметом досліджень І. Гончарова, Є. Квятковського, Д. Кабалевського, В. Кузіна, Б. Неменського, О. Олексюк, Б. Юсова та інших. Ці роботи містять багатий фактичний матеріал, дають певні уявлення про тенденції та особливості музично-естетичного виховання в різних регіонах, на окремих історичних етапах, можуть використовуватися як джерельна база для подальшого дослідження.

Ключові слова: музична культура, музичне виховання, музичне навчання, музичний розвиток, музична освіта, музична діяльність, принципи і методи музичного виховання і навчання.

Запитання для самоперевірки:

1. Що значною мірою визначає естетико-виховний потенціал музики як виду мистецтва?
2. В чому визначається пізнавальне значення музики?
3. В педагогічних теоріях яких відомих педагогів у галузі педагогіки мистецтва домінує ідея необхідності розробки нової методики викладання мистецтва?
4. Яку роль відіграє образне, емоційне пізнання навколишньої дійсності засобами мистецтва у процесі формуванні духовності дитячої особистості?
5. Хто з відомих музикознавців стверджував, що головний художній, естетичний і гуманістичний зміст твору криється в притаманній йому музичній інтонації, яка споріднена за природою з інтонацією мовлення?
5. Що є предметом музичного виховання? У чому полягає мета і завдання масового музичного виховання?
6. Розкрийте зміст понять «музичний розвиток», «музичне виховання», «музичне навчання».
7. Наведіть приклади використання головних дидактичних принципів в умовах уроку музики.
8. Які існують показники професійних якостей вчителя музики?
9. Оволодіння майбутнім фахівцем методикою музичного виховання – необхідна умова

успішної музичної діяльності педагога-музиканта?

10. Перерахуйте загальні дидактичні та спеціальні принципи методики музичного виховання.

11. Чому питання та проблеми музичного виховання підростаючого покоління стали предметом науково-дослідної роботи?

ЛІТЕРАТУРА

1. Апраксина О. А. Методика музыкального воспитания в школе: Уч. Пособие / О. А. Апраксина – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.
2. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. / Б. В. Асафьев; под ред. Е. М. Орловой. М. : Музыка, 1985. - 286 с.
3. Безбородова Л. А., Алиев Ю. Б. Методика преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях: Уч. пособие для студ. муз.фак. педвузов / Л. А. Безбородова. Ю. Б. Алиев. - М. : Академия, 2002. - 413 с.
4. Держстандарт початкової і загальної освіти // Початкова освіта. - №18 (594). – травень, 2011. – С.3-57.
5. Державна комплексна програма естетичного виховання / Укл. І. А. Зазюн, О. М. Семашко // Рідна школа. - 1995. - № 12. - С.29-52.
6. Дмитриева Л. Г., Черноиваненко Н. М. Методика музыкального воспитания в школе: Уч. пособие / Л. Г. Дмитриева, Н. М. Черноиваненко. – М. : Наука, 1989. – 382 с.
7. Кабалевский Д. Б. Воспитание ума и сердца: Кн. Для учителя / Д. Б. Кабалевский. - М. : Просвещение, 1984. - 206 с.
8. Кушка Я. С. Методика музичного виховання дітей / Я. С. Кушка. – Вінниця : Нова книга.- 2007. - 216 с.
9. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Музичне мистецтво; Інтегрований курс «Мистецтво». 1-4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 32 с.
10. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Музичне мистецтво; Інтегрований курс «Мистецтво». 5-9 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 32 с.
11. Падалка Г. М. Учитель, музыка, діти / Г. М. Падалка. - К. : Муз. Україна, 1982.– 144 с.
12. Сухомлинский В. А. Избранные произведения в 5 т. / В. А. Сухомлинский. - К. : Радянська школа. - 1980. – 358 с.
13. Шацкая В. Н. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества. / В. Н. Шацкая. – М. : Педагогика, 1975. – 197 с.
14. Шевченко Г. П. Эстетическое воспитание в школе / Г. П. Шевченко. - К. : Радянська школа, 1985. - 144 с.
15. Шульгіна В. Українська музична педагогіка / В. Шульгіна. - К. : ДАКККиМ, 2005. - 272 с.

Тема 2: Історичний огляд ідей музично-естетичного виховання

Мета — ознайомлення студентів з історією розвитку музичного виховання і навчання, провідними ідеями у галузі музично-естетичного виховання, традиціями українського музично-естетичного виховання.

У процесі вивчення теми студенти повинні усвідомити та знати:

- історію розвитку музичного виховання в епохи Античності, Середньовіччя, Відродження;
- історію розвитку музичної освіти в західноєвропейських країнах;

- зародження та розвиток музично-педагогічних традицій в українській культурі;
- особливості розвитку музично-естетичного виховання у 19 столітті;
- вплив творчості українських відомих композиторів на розвиток педагогічно-спрямованого етапу музично-естетичного виховання на початку XX століття;
- провідні ідеї музично-естетичного виховання на початку XX століття;
- розвиток масового музично-естетичного виховання в першій половині XX століття.

Музичне мистецтво у давньому Китаї, Індії, Єгипту, Давній Греції та інших країнах світу. Музичні школи при католицьких храмах. Метризи (XV — XVII ст.). Музична освіта Середньовіччя. Епоха Відродження (XIV-XVI століття). Розвиток професійного професіоналізму (XVI ст.). Школи органістів — Палестрина, Габріелі, Джозефіно Царліно. Музична педагогіка майстрів багатоголосної пісні Жоскена Дебре, Клемана Жанекена. Відомі композитори Гільом Дюфе (Дюфаї), Жоскен Дебре, Орlando Лассо та ін. Відкриття першої консерваторії в Італії (XVII).

Вплив Києво-Печерської Лаври (1050) на становлення української вокальної школи та розвиток вітчизняної музичної культури. Музично-естетичне виховання - невід'ємна складова частина української народної педагогіки.

Український фольклор. Музичні і поетичні образи українських народних пісень. Співи - органічна і невід'ємна складова виховання. Розвиток професійного музичного мистецтва.

Діяльність освітніх закладів як важливий чинник розвитку музично-естетичного виховання. Роль в становленні української професійної музики Києво-Могилянської академії. Розвиток професійної української духовної і світської музики (XV-XVIII ст.).

Найвідоміші представниками вітчизняної музичної культури композитори М. Березовський (1745-1777), Д. Бортнянський (1751-1825), А. Ведель (1772-1808), М. Дилецький (1677 «Мусікійська граматика»). Теоретико-естетична спадщина М. Дилецького (1630-1680 pp.) - «Мусікійська граматика» та «Спосіб до заправи дітей» перші навчальні посібники для вчителів, що навчали дітей та молодь співу і нотної грамоти. За свідченням І. Огієнка, у XVI-XVII століттях в Україні була вироблена оригінальна педагогічна система, в якій важливе місце займало музичне виховання. Відомий представник шевченківського покоління суспільних і культурних діячів композитор, талановитий співак Семен Гулак-Артемівський (1813-1873). Ідеї естетичного виховання у системі К. Ушинського.

Діяльність М. А. Балакірева, Г. А. Ломакіна та інших провідних представників вітчизняної культури, якими вперше в країні була відкрита «Музична школа» для талановитих дітей з бідних родин. Вплив на розвиток музично-естетичної думки в Україні у другій половині XIX століття композиторів П. П. Сокальського (1832-1887), П. І. Нищинського (1832-1896), М. М. Калачевського (1851-1910). Значна подія у культурному житті України - прем'єра «Української симфонії» П. М. Калачевського у 1890 році у Полтаві.

С. Воробкевич - започатковано ідею створення дитячого вокального репертуару, який в основі має народнопісенний матеріал. В. Матюк - автор «Руського співаника для шкіл народних» . ідея була підтримана С. Воробкевичем, М. Копком та іншими західноукраїнськими митцями. І. Купріян, автор першого теоретичного підручника з музики.

Типова методика народної школи кінця XIX-го століття (відома під назвою «формальна») А. М. Карасьова. С. І Мировпольський, Д. Н. Зарін, А. Л. Маслов — відомі методисти у галузі музичного виховання, які стверджували, що музична освіта необхідна для всіх дітей, а музичні здібності розвиваються у музичній діяльності. Д. Н. Зарін - «Методика шкільного хорового співу» .

Роль відомих українських музикантів-педагогів, композиторів (М. Лисенко, К. Стеценко, М. Леонтович, В. Верховинець, Я. Степовий, Б. Підгорецький, О. Кошиць,

Ф. Якименко, М. Вербицький, І. Лаврівський, С. Воробкевич, В. Матюк, А. Вахнянин, С. Людкевич, В. Барвинський, Н. Нижанківський, Ф. Колеса, М. Колеса, Г. Дяченко, Л. Ревуцький, В. Косенко, П. Козицький, М. Вериківський, О. Мишуга, І. Алчевський, С. Крушельницька, М. Менцинський, І. Купріян, М. Копко, Д. Січинський, та інші) у розвитку педагогічно спрямованого етапу музично-естетичного виховання на початку ХХ-го століття. Найбільш яскраві представники музично-естетичного виховання початку ХХ століття - М. Лисенко, М. Леонтович, Я. Степовий, К. Стеценко, Б. Яворський. М. Леонтович - «Практичний курс навчання співу у середніх школах України» (викладено основні педагогічні ідеї масового музичного виховання, в якому основна роль відводилася пісні, фольклору).

К. Стеценко. Педагогічна праця композитора у навчальних закладах різних типів (від початкової школи до вузів). Створення дитячих опер «Івасик-Телесик» (1910) та «Лисичка, Котик і Півник», посібників «Шкільний пісенник» (1917), «Початковий курс навчання дітей нотного співу», «Методики шкільного співу».

Наприкінці ХІХ та на початку ХХ століття - активний пошук методик музичного виховання, які б базувалися на ґрунті національної культури. Питання змісту та форм музично-естетичної освіти та виховання розглядалися в роботах: «Про музичну освіту народу в Росії та Західній Європі» С. Миропольського (зроблена спроба розкрити сутність, зміст, принципи, методи і засоби музично-естетичного виховання), «Короткий нарис сучасного стану музичної освіти в Росії» К. Вебера, «В очікуванні реформ. Роздуми про музичну освіту» В. Гутора, «Значення музики та співів у справі виховання та в житті людини» С. Булгакова, «Перші сходинки в навчанні церковного співу в початковій школі» О. Касторського, «Методологія співів. Курс педагогіки співів. Порадник для вчителів і посібник для учнів» К. Мазуріна, «Методика співів у початковій школі, яка ґрунтується на найновітніших даних експериментальної педагогіки» О. Маслова, «Як потрібно вчити наших дітей музиці» П. Щуровського, «Про співу музикальні» М. Вербитського тощо. С. Миропольський є автором програми музично-естетичної програми народних мас.

Шкільна освіта - елементарна освіта для дітей незаможних громадян та середня та вища освіта для дітей духовенства, дворянства, буржуазії. Відкриття у 60-90- роках у Києві, Харкові, Одесі, Полтаві, Катеринославі відділів Російської Музичної спілки, музичних шкіл і курсів при них, оперних театрів у великих містах, культурних та музичних товариств, які впливали на розвиток музично-естетичного виховання дітей і молоді. . «Музично-драматична школа М. Лисенка» (1904). Приватні школи, приватні гімназії та курси.

Музична освіта в духовних навчальних закладах. Заснування у великих центрах України - Києві, Одесі, Харкові - вищих спеціальних навчальних закладів — консерваторій. У 1913 - Київської та Одеської. У 1917 - Харківська консерваторія.

Поява підручників з навчання музиці та співів українською мовою. Одними з перших - збірки українських і польських мелодій «Пісенник для наших діточок» і «Малий Падеревський» відомого композитора та фольклориста В. Заремби і збірка «Молодощі: Збірка танців та веснянок» (1875) класика української музики, засновника національної музичної освіти М. Лисенка.

«Шкільний співаник» Ф. Колесси (1900), - яскраво відображені методи розвитку співацького голосу дітей — від простого до складного на матеріалі українських дитячих пісень. Виходять з друку «Шкільний спів» О. Дзбанівського, «Збірка народних пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого й старшого віку» М. Лисенка (К., 1908), «Шкільні співу для виховання дітей» С. Чернецького та "Луна» (1907), «Свят-вечір» (1914), «Колядки та щедрівки» (1914) К. Стеценка. Становлення вітчизняної шкільної музичної педагогіки. створення цілісної концепції музичного навчання і виховання, яка ґрунтувалась на національних засадах. Початок ХХ-го століття - зростання інтересу до української народної творчості, збирання фольклору.

Поява публікацій про музику. Загальноосвітня та спеціалізована музична освіта.

Музично-педагогічні ідеї Б. Асаф'єва, В. Шацької, Б. Яворського, А. Бакушинського, В. Фаворського, Н. Брюсової, Є. Гембицької, В. Каратигіна, Н. Ковіна, С. Танєєва, А. Шеншина, Н. Долманової, Н. Гродзенської, С. Луначарської, М. Румер, В. Єгіної та інших. Діяльність педагогів В. Шацької та С. Шацького, які в 1911-ому році у Калузькій губернії відкрили дитячу школу «Бодрая жизнь».

Початок дослідницької роботи з проблем музично-естетичного виховання. 30-40 роки - розквіт Будинків піонерів. Розповсюдження форм позашкільної (додаткової) освіти, розширення кількості музичних і художніх шкіл, шкіл для обдарованих підлітків.

Перша половина XX століття - складалась унікальна система музично-естетичного виховання. Друга половина XX століття - галузь художнього виховання офіційно отримала науковий статус.

Ключові слова: Музична освіта Середньовіччя. Епоха Відродження, музично-естетичне виховання, метризи, українська вокальна школа, український фольклор, народна пісня, традиції українського музичного виховання, загальноосвітня та спеціалізована музична освіта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Античная музыкальная эстетика. Собрание текстов А. Ф. Лосева. Предисловие В. П. Шестакова. - М., 1960. - 300 с.
2. Апраксина О. А. Хрестоматия по методике музыкального воспитания : Уч. пособие для студентов / О. А. Апраксина. – М. : Просвещение, 1987. – 272 с.
3. Воропай О. Звичай нашого народу / О. Воропай. - К. : АВПГ “Оберіг”, 1993. - 583 с.
4. Грінченко М. О. Історія української музики / М. О. Грінченко. - К. : Спілка, 1922.- 278 с.
5. Михайличенко О. В. Музично-естетичне виховання дітей і молоді в Україні /О. В. Михайличенко– Суми : Просвіта, 2007. – 318 с.
6. Огієнко І. І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. І. Огієнко. - К. : “Довіра”, 1992. - 141 с.
7. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка / Навч. посіб. / М. Г. Стельмахович. - К. : Довіра, 1997. – 295 с.
8. Архімович Л., Гордійчук М. Микола Віталійович Лисенко / Л. Архімович, М. Гордійчук. - К. : Мистецтво, 1963. - 354 с..
9. Іванова Л. Педагогічні ідеї М. Леонтовича // Музика в школі. - К. : Музична культура. 1982. - №8. - С.58-61.
10. Історія української музики: В 6 т. / Наукова думка. - К. : Наукова думка, 1990. - Т. 3: Кінець ХІХ ст. - початок ХХ ст. - 420 с.
11. Из истории музыкального воспитания : Хрестоматия / Сост. О. А. Апраксина. - М. : Просвещение, 1990. - 207 с.
12. Из истории советского музыкального образования. Сб. материалов и документов. 1917-1927. – Л., 1969, с.44. .
13. Леонтович М. Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України (з педагогічної спадщини композитора) / Упор. Л. О. Іванова. – К. : Муз. Україна, 1989. – 136 с.

Питання для самоперевірки

1. Які давньогрецькі філософи вважали музику засобом виховання особистості?
2. Які школи в Європі були осередками музичної освіти у ХV-ХVІ століттях?
3. Розкрийте зміст принципів та методів виховання музичної слухацької культури, які були розроблені Б. Асаф'євим.

4. Охарактеризуйте особливості музичного виховання і навчання в Європі у XVII-XVIII-му столітті.
5. Коли була заснована Києво-Печерська лавра, яка почала значно впливати на розвиток музичного виховання в Україні?
6. Розкрийте зміст методів музично-творчого розвитку дитини, які розробили Б. Яворський та Н. Брюсова.
7. В якому столітті була створена оригінальна педагогічна система, в якій значне місце посідало саме музичне виховання?
8. М. Дилецький — його роль в розвитку музичного мистецтва.?
9. Охарактеризуйте діяльність Д. Бортнянського у XVIII-му столітті.
10. Яке місце в українській народній педагогіці надавалося музично-естетичному вихованню?
11. Що вам відомо про зміст музичного виховання педагогів Шацьких?
12. Коли розпочався педагогічно-спрямований період розвитку музично-естетичного виховання в Україні?

Тема 3: Історія становлення змісту програм з музики (для самостійного вивчення)

Мета — усвідомлення студентами становлення на розвитку програм з музики, змісту програм, ролі видів музичної діяльності на уроках.

«Програма з музики є головним нормативним документом, вона визначає зміст музичного навчання і виховання в загальноосвітніх школах, повинна ґрунтуватися на певній педагогічній концепції та зумовлювати методику реалізації навчальних завдань та досягнення поставленої мети», - О. Ростовський.

Аналіз змісту програм із музики для загальноосвітніх шкіл доводить, що вже в першій половині 20-го століття йшов активний пошук методик музично-естетичного виховання, які б могли сприяти розвитку дитячої особистості.

У перші роки після революції не існувало єдиних вимог, єдиних програм з музики у школах. У 1918-1919 роках уроки музики передбачались в одних планах 2 рази в тиждень, в деяких - уроки музики були відсутні.

Програма з музики 1921 року націлювала на розвиток дитячої творчості, в ній наголошувалося, що «школа повинна дати школярам вміння свідомо слухати, розуміти і творити музику...» [5, с.218].

У 1923 році були створені шкільні програми Гуса, в яких уроки музики планувалися у відповідності до комплексних тем, єдиних для усіх предметів. Але принцип групування репертуару навколо комплексних тем порушував систему, педагогічну доцільність оволодіння навичками.

У програмі фабрично-заводських шкіл 1930 року процес музичного навчання підпорядковувався основним задачам школи – допомога будівництву соціалізму. Зміст музичної роботи з дітьми спрямовувався на оволодіння вміннями розбиратися у класовій сутності важливих музичних явищ.

Перебудова школи у 1931-32 рр. сприяла оновленню шкільних програм, але музики це не стосувалось. У програмі з музики в ці роки недооцінювалась роль музичного виховання у молодшому шкільному віці. А вимоги до музичних знань підлітків у школі були надто високими – музичні диктанти, спів інтервалів, гам, основи гармонії, музична форма та ін. В деяких програмах цих років в основі музичного навчання була музична грамота та теорія музики. Програми не давали системи

ускладнення репертуару по рокам навчання. Вчителям було важко вибирати твори, які б забезпечували поступове формування навичок сприйняття музики.

У 1933 році була створена програма з музики, у якій підкреслювалася роль хорового співу, слухання музики і ритмічного виховання. Але музична грамота як самостійний розділ була відсутня.

У 1935-38 роках головна увага у програмі спрямована на хоровий спів. Поступово зменшувалася значущість рухів під музику, але збільшувалася увага до музичної грамоти.

Програма 1938-40 років відрізняється правильно визначеними цілями музичного виховання і навчання, але у цій програмі було відсутнє слухання музики і це зменшувало кругозір учнів.

Програма 1943 року - поставлена задача формування музичного смаку учнів, вміння розуміти музичну мову, збільшувати інтерес до музичного мистецтва.

В роки Великої Вітчизняної війни уроки музики проводилися лише в початкових класах.

Після обговорення проекту програми у 1948 році була видана програма, яка декілька разів доповнювалася і уточнювалася, у подальшому перед виданням нової програми спочатку з'являвся «проект для обговорення», а вже потім виходила офіційна програма, так було в 1951, 1959, 1965 і 1967 роках. Проект програми, створений в інституті художнього виховання АПН СРСР і виданий програмі 1965 року вперше було названо предмет «Музика». В «Пояснювальній записці» наголошувалося на тому, що «В галузі музичного виховання перед загальноосвітньою школою поставлена важлива задача: виховання засобами музики естетичних і моральних почуттів учнів, музичного смаку, любові до музики, активно-творчого відношення до неї». Підкреслювалося, що урок музики - це урок мистецтва, і діти повинні отримувати естетичне задоволення від спілкування з музикою [1, с.45]. Деякі важливі положення цієї програми повторювалися в наступних програмах, серед яких можна виділити наступні: про специфіку музики як уроку мистецтва, єдності і взаємозв'язку навчання - розвитку - виховання, стимулюванні творчої активності учнів та отриманні естетичного задоволення від уроків музики тощо.

«Програма з музики для загальноосвітньої школи (експериментальна) 1-3 класи», яка була розроблена під керівництвом Д. Кабалецького вийшла у 1977 році, у 1981 році вона була вже обов'язковою. В програмі стверджувалося, що уроки музики повинні вводити учнів у світ музичного мистецтва, розуміти музики у всьому її багатстві форм і жанрів, тобто виховувати «музичну культуру як частину її духовної культури»[1, с. 47]. Програма з музики (з поурочними методичними розробками) для 4 - 7 - х класів була видана у 1982 році.

У програмі з музики для середніх загальноосвітніх шкіл України 1986 року накреслюється на тому, що музичне виховання здійснюється у тісному взаємозв'язку уроку музики та позакласної роботи та має на меті навчити учнів різних видів музичної діяльності (слухання музики, спів, навички сольфеджування, запис диктантів тощо), виховати у дітей інтерес до музики, потребу у спілкуванні з нею, навички власного музикування; розвивати творчі здібності, сприймання, співацький голос, мислення, музичний слух.

Значна увага в програмах 90-х років стала приділятися українській музиці, розвитку музично-творчої діяльності учнів. В програмі з музики 1992 року З.Жофчака і А. Авдієвського виділено етапи розвитку і накопичення учнями художніх вражень і досвіду спілкування з мистецтвом від спонтанного вираження творчого начала, колективної творчості до створення індивідуальних музичних композицій і музичної творчості взагалі. Автори цієї програми накреслюють на важливості взаємозв'язку навчальної, позаурочної і позашкільної музично-виховної роботи з школярами. В програмі накреслювалося також на основних формах організації позакласної роботи

(масові і гурткові), специфіці роботи з учнями різного віку в різнопрофільних класах, в школах різного типу тощо. Особлива увага надавалася організації вокально-хорових гуртків, інструментальним, фольклорним, музично-драматичних та історико-культурологічних об'єднанням за інтересами дітей, алгоритму підготовки позакласних музично-виховних заходів та їх режисурі. При усіх позитивних якостях цієї програми, основним важливим недоліком цієї цікавої програми було те, що школа не була готова до цієї програми - була відсутня музична фонотека з усіма творами, запропонованими у програмі; зміст програми вимагав від вчителів глибоких знань української музичної культури, тощо.

Найбільш популярною в 90-х роках стала програма з музики О. Ростовського, в основі якої лежала програма з музики Д.Кабалевського, адаптована для української школи. Ця яка була створена в лабораторії естетичного виховання під керівництвом Л. Масол була розроблена та експериментально перевірена шкільна програма «Мистецтво», в якій теоретично обґрунтована предметно-інтегративна модель музичного виховання і навчання школярів в загальноосвітній школі. Існували також оригінальні програми з музики провідних вчителів, які затверджувалися в інститутах післядипломної освіти, наприклад у м.Лутугіно Луганської області талановитий вчитель музики В. Марфін працював за своєю програмою, яка дозволяла йому досягати високих результатів у музично-естетичній роботі з школярами. Музичний театр, який поєднував роботу драматичного гуртку, хорів молодших і старших класів, хору батьків, хореографічної і образотворчої студії тощо, був центром музично-естетичної роботи в школі.

В Україні нині діє, багато програм, і одна з них - це «Програма для середньої загальної школи» підготовлена авторською групою під керівництвом професора О. Ростовського, в якій покладена концепція музичного виховання школярів на основі української національної культури та на педагогічних ідеях Д. Кабалевського.

Ключові слова: програма з музики, види музичної діяльності, слухання музики, музична грамота, хоровий спів, гра на простих музичних інструментах, музично-ритмічні вправи, музичні диктанти, дитяча творчість на уроках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апраксина О. А. Методика музыкального воспитания в школе. Уч. пособие / О. А. Апраксина. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.
2. Апраксина О. А. Хрестоматия по методике музыкального воспитания: Уч. пособие для студентов / О. А. Апраксина. – М. : Просвещение, 1987. – 272 с.
3. Кабалевский Д. Б. Воспитание ума и сердца : Кн. для учителя / Д. Б. Кабалевский. – М. : Просвещение, 1984. – 206 с.
4. Програми з музики.
5. Программы и планы. Музыка (пение) в Единой Трудовой школе. В Сб. «Революция. Искусство. Дети.» Материалы и документы. - М., Просвещение, 1966.

Завдання для самостійної роботи:

1. Зробіть аналіз змісту програм з музики, виявіть відмінності.

Практичне заняття №1. Зміст програм із музики.

Практичні завдання:

1. Зробіть порівняльний аналіз змісту програм із музики для 1-4 класів

загальноосвітньої школи.

2. Зробіть порівняльний аналіз змісту програм із музики для 5-8 класів загальноосвітньої школи.

3. З'ясуйте, що покладено в основу тематичної будови програм?

4. Які критерії відбору музичного матеріалу, котрим користуються автори програм?

програму з музичної грамоти входив комплекс знань, які відносилися до різних дисциплін і видів музичної діяльності: відомості про композиторів, музичні інструменти, співацькі голоси, жанри музики і її виразні засоби тощо.

Тема 4 : Концепції музично-естетичного виховання XX століття

Мета — ознайомлення студентів з відомими у всьому світі системами: музично-ритмічного виховання Еміля Жак-Далькроза, музично-виховною системою Карла Орфа, музично-виховною концепцією Золтана Кодая та системою музично-естетичного виховання Д. Кабалевського.

У процесі вивчення теми студенти повинні знати:

- сутність процесу розвитку європейського масового музичного виховання у XX столітті;

- зміст систем музично-ритмічного виховання Еміля Жак-Далькроза, музично-виховними системами Карла Орфа, Золтана Кодая.

Музичне виховання у більшості розвинутих країн загальнодержавна справа, метою якої є виховання всебічно розвинутої особистості. Особливості традицій музично-естетичного виховання в різних країнах.

Цілісні системи масового музичного виховання дітей, створені Е. Жак Далькрозом, К. Орфом, З. Кодая, Д. Кабалевським - визначна віха у розвитку європейської музичної педагогіки XX століття. Основні положення цілісних систем масового музичного виховання дітей, створених провідними педагогами-музикантами у XX-му столітті.

Система музично-ритмічного виховання, яка була створена швейцарським педагогом і композитором Емілем Жак-Далькрозом (1865-1950) - повернення процесу музичного виховання до емоційності. Музикальність як першооснови музики. Відновлення триєдності музики, слова і руху як засобу формування гармонійно розвинутої особистості. Гуманістична спрямованість системи Е. Жака-Далькроза. Поєднання завдань масового і професійного музичного виховання, освіти і навчання.

Зміст програми - спеціальні вправи – крокування, біг, стрибки, танцювальні, пластичні рухи, ритміка і сольфеджіо, танок, хоровий спів, музична імпровізація на фортепіано. Перший рівень - ритміка, другий - сольфеджіо та імпровізації на фортепіано. Завдання - засвоєння метроритмічних, мелодико-гармонічних та поліфонічних елементів і на цій основі розвиток навичок вільного музикування, творчої фантазії.

Система розвитку творчої особистості німецького музиканта-педагога Карл Орфа (1895-1982). Найкращий матеріал для виховання молоді - народно-пісенне мистецтво. Розвиток музичного сприймання — шлях до виховання музикальності.

Орієнтація на природні сили особистості, на елементарне музикування, на фольклор як першооснову музичної культури. Завдання музичного виховання -

стимулювання творчої фантазії, уміння імпровізувати. Важливість опори на зв'язок музики з жестом, словом, танцем і пантомімою. Збірки «Schulwerk» для стимулювання дитячої музичної творчості. Дитяча творчість - головна ідея музично-педагогічної концепції К. Орфа. Фундамент музикальності - музично-ритмічне відчуття і музичний слух.

Народне мистецтво, пісня і танок як найкращі зразки для виконання і слухання, інсценізації. Використання пентатонічної основи, релятивної і абсолютної системи сольмізації й нотації для накопичування слухозорових вражень. Елементарне музикування у поєднанні зі сценічною грою. Засіб активного - ритмізована мова, діалоги-речитативи, музична сценічна гра, сцени з казок. Значна увага спрямована на хоровий спів, який сприяє не тільки розвитку музичного слуху, музичної сприйнятливості, музичним уявленням у процесі музичної діяльності, але й залучає учнів до активного музичного життя. Музична грамотність — шлях до розвитку музичної культури дітей.

Відмінність у підходах до музичного виховання у цих відомих у всьому світі систем - вибір провідних видів музичної діяльності (ритмічного руху, елементарного музикування, хорового співу). Близькість педагогічних ідей Ж. Далькроза та В. Верховинця, З. Кодая та М. Леонтовича.

Багатогранна діяльність Д. Кабалевського в художній педагогіці. Урок у школі розглядається як явище культури, музика має бути не явищем, яке вивчають, а явищем, за яким спостерігають.. Мистецтво і наука складають дві основополагаючі основи, на яких базується духовна культура людини.

Музично-педагогічна діяльність композитора - яскравий приклад реалізації принципу взаємозв'язку об'єктивного і суб'єктивного, витoki його особистісно-творчого відношення до музично-педагогічної галузі знаходилися в його творчій діяльності як композитора, музикознавця, виконавця, педагога. 1973 рік - початок роботи Д. Кабалевського над створенням експериментальної програми «Музика» для загальноосвітньої школи.

Одна з головних особливостей концепції Д. Кабалевського - яскраво відбита гуманістична спрямованість. У 1980 році - видано програму для 1-3 класів, у 1982 році — для 4 -7, з часом вона стала обов'язковою для всіх вчителів музики. Поява хрестоматії, фонохрестоматії та методичних посібників. 1983 рік- почав виходити журнал «Музика в школі», який пропагував досвід роботи за новою програмою.

Тематизм нової програми як фактор реорганізації музичних занять, вирішенню такого питання, як цілісність уроку музики, яка досягається за рахунок єдності усіх складових елементів..

Тематична побудова програми з музики. Цілісність уроку. Теми – своєрідні етапи розвитку музичного сприймання школярів. Пісня, танець і марш – головні типи (жанри) музики. Музична грамота і музична грамотність.

Перегляд концептуальних основ музичної освіти, наукове визначення змісту, форм і методів її реалізації. За ініціативою Д.Кабалевського у 1969 році була створення Ради з естетичного виховання при Президенті АПН СРСР. Залучення до діяльності відомих діячів літератури і мистецтва Б. Неменського, Г. Рошаль, С. Образцова, Н. Сац, В. Розова, С. Герасимова, Р. Бикова та інших. Просвітницька діяльність композитора. Новаторські форми роботи — бесіди «Музика-живопис-життя», музичні вечори «Ровесники» у Колонному залі Будинку Союзу тощо. 70-ті роки - розквіт музичної педагогіки. На школу працювали: фірма «Мелодія», видавництво «Советский композитор», «Просвещение», які випускали комплекти платівок, нотні хрестоматії, методичні посібники. Стали системою Всесоюзні семінари і конференції. Уроки самого автора концепції у московській школі №209 транслювалися по телебаченню по своїй країні, вони несли вчителю живе слово видатного композитора-педагога. Заснування журналу «Музика в школі».

Концепція музично виховання Д. Кабалевського, її розповсюдження в практиці музично-естетичного виховання. Музично-виховна концепція Д. Кабалевського (1904-1987) увібрала в себе досягнення вітчизняної і світової педагогіки, видатного композитора, музиканта-педагога Мета музичного виховання - формування музичної культури як невід'ємної частки загальної культури дитячої особистості.

Вплив концепцій естетичного виховання підростаючого покоління О. Букова, Б. Юсова, Б. Неменського на розвиток музичної педагогіки. Б. П. Юсов - ідея поліхудожньої взаємодії мистецтв і інтеграції. Основопологаюча роль мистецтва у процесі виховання і освіти, поліхудожнє як новий інтегрований напрямок в художній педагогіці, як комплексна взаємодія мистецтв у процесі загальної освіти і виховання дітей. Головна мета поліхудожнього виховання — розвиток емоційно-почуттєвої сфери дітей і удосконалення у комплексі даних природою здібностей слухати і чути, бачити, відчувати, рухатися, спілкуватися. В основі інтеграції різних видів художньої діяльності покладено чотири позиції:

- 1) вихід за рамки одного мистецтва;
- 2) зв'язок з розвитком культури у широкому смислі слова;
- 3) перенесення педагогічного акценту з вивчення мистецтва на творчі проявлення самих дітей;
- 4) звернення до регіональної художньої культури.

Ключові слова: цілісні системи масового музичного виховання, музично-ритмічне виховання, евриміка, народно-пісенне мистецтво, музикальність, елементарне музикування, творча фантазія, дитяча музична творчість, пантоміма, музично-ритмічне відчуття, народна пісня, хоровий спів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кабалеvский Д. Б. Воспитание ума и сердца : Кн. для учителя / Д. Б. Кабалеvский. – М. : Просвещение, 1984. – 206 с.
2. Леонтьева О. Карл Орф / О. Леонтьева. – М. : Музыка, 1984. – 334 с.
3. Музыкальное воспитание в Венгрии / Ред.-сост. Л. Баренбойм. – М. : Сов. композитор, 1983. – 400 с.
4. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа / Ред.-сост. Л. Баренбойм. – М. : Сов. композитор, 1978. – 368 с.
5. Кабалеvский Д. Б. Основные принципы и методы экспериментальной программы по музыке для общеобразовательной школы // Муз. воспитание в СССР. – М., 1978. – 328 с.
6. Викладання музики в школі за системою Д. Б. Кабалеvського. Методичний лист. / Укл. Л. О. Хлебнікова. - К. : Радянська школа, 1986. - 39 с.
8. Кабалеvский Д. Б. Про «трёх китов» и многое другое / Д. Б. Кабалеvский. - М. : Педагогика, 1972. – 281 с.
9. Кабалеvский Д. Б. Как рассказывать детям о музыке / Д. Б. Кабалеvский. - М. : Сов. Композитор, 1977. - 254 с.
10. Кабалеvский Д. Б. Воспитание ума и сердца : Кн. для учителя / Д. Б. Кабалеvский. - М. : Просвещение, 1984. - 206 с.
11. Кабалеvский Д. Б. Основные принципы и методы программы по музыке для общеобразовательной школы. Программа по музыке (с поурочной методической разработкой) для общеобразовательной школы. 1 — 3 классы). - М., 1980. - С.
12. Kodaly Zoltan. Visszatekintes. T.1. Budapest, Zenemukiado, 1974. – 281 с.

Питання для самоперевірки:

1. Які положення та принципи складають основу систем музичного виховання К. Орфа, З. Кодая, Б. Бартока, Д. Кабалевського?
2. В чому виявляється близькість педагогічних ідей Ж. Далькроза та В. Верховинця, З. Кодая та М. Леонтовича?
3. Загальна характеристика відомих систем музично-естетичного виховання у XX-му столітті.
4. Чи знайшов відбиття процес оновлення музично-естетичного виховання у концепції музично-естетичного виховання Д. Кабалевського?
5. Якою подією не тільки у вітчизняній мистецькій освіті, але й у світовій художній педагогіці стало створення Д. Кабалевським нової концепції музичного виховання і навчання?
6. Чи була музично-педагогічна діяльність Д. Кабалевського яскравим прикладом реалізації принципу взаємозв'язку об'єктивного і суб'єктивного?
7. Де і в чому слід шукати витoki особистісно-творчого відношення Д. Кабалевського до музично-педагогічної галузі?
8. На яких основопологаючих ідеях будувалося створення Д. Кабалевським нової системи?
9. Концепція і програма Д. Кабалевського відіграла видатну роль для свого часу?
10. Чи впливала концепція Д. Кабалевського на процес реформування теорії і практики сучасної музичної освіти?

Тема 5: Сучасний урок музичного мистецтва

Мета - ознайомлення студентів з структурою уроку музичного мистецтва, уроку мистецтва, який є основною формою організації музичного виховання і навчання в загальноосвітній школі школі,

У процесі вивчення теми студенти повинні усвідомити та знати:

- види діяльності на уроці музичного мистецтва;
- завдання уроку музичного мистецтва;
- принципи та методи музичного виховання і навчання на уроці музичного мистецтва;
- вміти будувати структуру уроку музичного мистецтва.

Урок музичного мистецтва – основна форма організації музичного виховання в школі, творча робота, яка потребує від вчителя чималих вольових зусиль та концентрації уваги, мислення в різноманітних педагогічних ситуаціях. Види музичної діяльності – співу, музично-ритмічної діяльності, гри на простих дитячих інструментах та слухання музики.

Для уроків музики характерна особлива емоційна атмосфера, урок музики – це урок мистецтва, радості, дитячої творчості. Кожний урок відрізняється своєю неповторністю, адже вчитель, впливає емоційно на учнів, пробуджує засобами музичних образів дитячу уяву.

Урок музики – це емоційна сумісна діяльність вчителя і учнів, яка залежить від багатьох обставин.

Підготовка вчителя до уроку. Педагогічна майстерність вчителя. Виявлення виховних, навчальних та розвивальних можливостей музичного матеріалу з урахуванням вікових можливостей учнів та рівня підготовки до музичної діяльності.

Вміння будувати цілісний урок, на одному диханні, коли різноманітні елементи

уроку тісно пов'язані і взаємодіють. різні методи (порівнювання творів, їх фрагментів, проблемно-пошукові та ігрові ситуації), які дозволяють засобами творчих завдань активізувати творчу дитячу діяльність. активності дітей на уроці залежить в значній мірі результативність музичного виховання і навчання.

Індивідуальний підхід до кожного учня. Створення на уроці умов для творчої активності кожного учня. Сучасний урок потребує сучасного технічного музичного обладнання. Естетичне оформлення кабінету, музичні інструменти, наочні засоби (нотні таблиці, нотні записи, картки та ін.). Використання вчителем взаємодії мистецтв на уроці. Інтеграція на уроках музичного мистецтва.

Підготовка і проведення уроку музики – творчий процес спілкування вчителя з дітьми, направлений на пробудження інтересу дітей до музичного мистецтва, розвитку музично-творчих здібностей.

Зміна видів музичної діяльності, в основі яких лежить одна спільна тема і якій підпорядковуються усі окремі елементи уроку. В основі побудови уроку лежать не види діяльності, а різні грані музики як єдиного цілого. Кожен урок повинен мати свою драматургію, кульмінаційні моменти.

Виділяють такі типи уроку музики – урок введення в тему (наявність початкової інформації щодо теми, розглядання музичного матеріалу під новим кутом зору), урок поглиблення теми (наявність у змісті уроку нового знання, що виступає однією з граней теми чверті, усвідомлення учнями нової для них якості теми), урок узагальнення теми (наявність у змісті цілісної узагальненої характеристики знань, які розкривають суть теми чверті), також існують у педагогічній практиці підсумкові уроки чверті та заключні уроки-концерти (показ рівня музичної культури учнів, досягнутий ними за визначений період).

Уроки музики мають свої особливості, але є і схожість з усіма іншими уроками в загальноосвітній школі – загальна мета (формування дитячої особистості), в основі будови уроку також лежать психолого-педагогічні закономірності розвитку учнів, викладання будується на основі загально дидактичних принципів, об'єднує також форма організації та досягнення цілісності уроку, загальними є і основні методи навчання – показ-пояснення, бесіда, створення проблемних ситуацій тощо.

Методи музичного виховання і навчання – це різноманітні засоби спільної діяльності вчителя і учнів, в якій провідне місце належить, безумовно вчителю.

Словесні методи використовуються вчителем музичного мистецтва практично щоденно у вигляді бесід, співбесід, повідомлень, розповідей. Цей метод використовується у практичній роботі вчителя на всіх видах музичної діяльності - слуханні музики, хоровому співу, музично-ритмічній діяльності, музичній грамоті, творчих завданнях тощо. Вчитель використовує словесні методи в поєднанні з наочно-слуховими, з методами зрівняння і аналізу, узагальнення.

Метод стимулювання музичної діяльності використовується для створення емоційної, творчої атмосфери на уроці. Стимулювання інтересу у дітей до музичної діяльності сприяє створення вчителем ситуацій успіху для учнів, викликання тільки позитивних емоцій у процесі музичної діяльності.

Метод емоційного впливу дозволяє вчителю посилювати емоційний вплив музики на школярів.

Метод порівняння є найбільш розповсюдженим у практиці музичного виховання, адже виконання творчих завдань передбачає аналізування музики, порівняння музичних образів, засобів музичної виразності та ін.

Наочно-слуховий метод - показ дидактичного матеріалу, ілюстрування музичних творів і окремих фрагментів з них, використання відео і звукозапису тощо. Поєднання словесних і наочно-слухових методів.

Метод створення проблемно-пошукових ситуацій - цей метод активізує музичну діяльність, концентрує увагу учнів, сприяє мисленню і, таким чином розвиває

дитячу творчість на уроці музики.

Метод узагальнення - послідовне визначення ідеї, форми, виражальних засобів, образно-емоційного змісту музичних творів, поступове усвідомлення програмного матеріалу з музики.

Метод аналізу - це розбір і усвідомлення учнями музичних жанрів форми і метроритму, виразних засобів твору. Метод аналізу передбачає також використання в його межах індуктивного і дедуктивного методів. Індуктивний - рух від часткових суджень до загальних, а дедуктивний - рухається від загальних закономірностей до часткових.

Залежність використання будь-якого методу від музичного твору, особливостей музичної діяльності, можливостей дітей.

На уроках музики в загальноосвітній школі учні приймають участь у декількох видах музичної діяльності – хоровому співі (як основному, традиційному виду діяльності на уроці), в слуханні музики, навчанні музичної грамотності, грі на простих музичних інструментах.

Важливість використання вчителем музики у роботі з дітьми творчих завдань у всіх видах музичної діяльності на уроці музики, які будуть сприяти розвитку ладового, звуковисотного і мелодійного слуху, ритмічного відчуття, художньо-образних уявлень, співацького голосу, художнього сприймання, асоціативного мислення та емоційно-почуттєвої сфери.

Музичний розвиток індивідуальних здібностей дитячої особистості повинен здійснюватися на основі інтенсивного оволодіння учнями знаннями, навичками, а система творчих завдань буде сприяти подальшому музичному розвитку дітей..

Використання елементів проблемного навчання (дидактична система організації пізнавальної діяльності, при якій процес засвоєння знань проходить в умовах активізації розумових здібностей та максимально сприяє формуванню творчої діяльності).

Застосування дидактичних ігор в цілях розвитку дитячої творчості, формування уяви, творчої активності.

Важливими сторонами діяльності вчителя музики є:

дослідницька (аналіз музичних творів та творів мистецтва), вивчення передового музично-педагогічного досвіду, особистої педагогічної роботи, вивчення літератури з проблем естетичного виховання тощо;

проектувальна (планування навчально-виховних та розвиваючих задач);

конструктивна (побудова структури уроків, позакласних заходів);

комунікативна;

організаторська.

Уроки музики мають, як і всі уроки у загальноосвітній школі, дидактичну основу (сукупність усіх складових елементів у побудові уроку, яка визначена навчальною метою уроку, специфікою предмету та віковими особливостями учнів і забезпечує завершеність і цілеспрямованість уроку).

Уроки музики найчастіше відносять до уроків «комбінованих», у процесі яких повторюється вивчений матеріал, пояснюється та закріплюється новий. Комбінований урок музики поєднує різні види музичної діяльності у будь-якій послідовності, що дозволяє вирішувати широке коло навчально-виховних завдань.

Враження від творів мистецтва є важливим засобом підготовки дитини до розвитку емоційних переживань. Уроки музичного мистецтва - це інтегровані уроки, на яких вчитель повинен використовувати взаємодію музики з літературою, поезією, історією, живописом

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ КОНСПЕКТУ УРОКУ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

1. Тема уроку, яка формулюється у відповідності з темою чверті.
2. Мета уроку – розкриває головний зміст теми уроку.
3. Задачі уроку, які диференціюються за змістом і спрямованістю:
навчальні (пов'язані із засвоєнням музичного навчального матеріалу);
виховні (розкривають виховний вплив музики на розвиток загальнолюдських та моральних якостей);
пізнавальні (оволодіння учнями інформації з історії музичної культури, творчості композиторів, змістовної сутності музичних творів);
естетичні (розвиток естетичної свідомості, естетичної ерудиції, усіх компонентів естетичної культури);
розвиваючі, які передбачають розвиток музичних здібностей школярів, розвиток музично-ціннісних орієнтацій.
4. Музичний матеріал, до якого звертається вчитель на уроці музики. Він повинен бути різнобарвним за змістом та спрямованим на розкриття теми уроку.
5. Наочно-дидактичний матеріал, який передбачає використання зорової, рухової, звукової та інших форм наочності.
6. Методи музичного виховання і навчання, які передбачає використовувати на уроці вчитель.
7. Зміст уроку музики, виконаний у розгорнутій, діалогічній формі – діалог між вчителем і учнями, який має своєю метою розкриття означеної теми, реалізацію мети і задач уроку.

Ключові слова: урок музичного мистецтва, види музичної діяльності, цілісний урок, драматургія уроку, принципи і методи музично-естетичного виховання і навчання, слухання музики, хоровий срів, музична грамота, музична грамотність, гра на протих музичних інструментах, музично-ритмічне виховання, творчі завдання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апраксина О. А. Методика музикального виховання в школі : Уч. посібник / О. А. Апраксина. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.
2. Алиев Ю. Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта / Ю. Б. Алиев. – М. : Валдос, 2000. – 336 с.
3. Амонашвили Ш. А. Здравствуйте, дети! / Ш. А. Амонашвили. – М. : Просвещение, 1983. – 223 с.
4. Арчажникова Л. Г. Методика музикального виховання: Уч. посібник / Л. Г. Арчажникова. – М. : Изд-во МГЗПИ, 1990. – Ч.1. – 50 с.
5. Безбородова Л. А., Алиев Ю. Б. Методика преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях: Уч. посібник для студ. муз.фак. педвузов / Л. А. Безбородова, Ю. Б. Алиев. – М. : Академия, 2002. – 413 с.
6. Гадалова І. М. Методика викладання музики у початкових класах: навч. посібник / І. М. Гадалова. – К. : ІСДО, 1994. – 272 с.
7. Гадалова І. М. Музика та співи. Методика викладання: Навч. посіб. / І. М. Гадалова. – К. : Вища школа, 1996. – 425 с.
8. Дмитриева Л. Г., Черноиваненко Н. М. Методика музикального виховання в школі. Учеб. для учащихся пед. уч-щ / Л. Г. Дмитриева, Н. М. Черноиваненко. – М. : Просвещение, 1989.
9. Методичні розробки уроків музики / Л. Єлагіна. – Харків : «Юніор», 2002. – С.112-131.
10. Кушка Я. С. Методика музичного виховання дітей / Я. С. Кушка. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 216 с.
11. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Музичне мистецтво; Інтегрований курс «Мистецтво». 1-4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта»,

2013. – 32 с.

12. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Музичне мистецтво; Інтегрований курс «Мистецтво». 5-9 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 32 с.

13. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: Навч.-метод. посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навч. книга. – Богдан, 2000. – 272 с.

14. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі: Навч.-метод. посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навч. книга. – Богдан, 2000. – 216 с.

Питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте методи музичного виховання, які використовував у своїй системі музичного виховання Д. Кабалевський.

2. Наведіть приклади творчого підходу вчителя музики до уроку музики.

3. Чи використовуються загальнодидактичні принципи і методи у музичному вихованні (на уроках музики, у позаурочний час, у процесі вирішення питань естетичного виховання школярів)?

4. Охарактеризуйте специфіку уроку музики, його відмінність від інших уроків.

5. Чи можна вважати урок музики як «урок радості, творчості, мистецтва»?

6. Емоційно-образний характер пізнання будується на взаємозв'язку емоційно-чуттєвої, слухової та інтелектуальної сфер психіки учнів?

7. Які ви знаєте типи уроків музики, форми та методи музичного навчання, музичного розвитку, музичного виховання?

8. Охарактеризуйте види музичної діяльності на уроці музики, їх взаємодію.

9. Чи існує проблема цілісного підходу до уроку музики та умови досягнення художньої цілісності уроку?

10. Що ви знаєте про сучасні методи музичного виховання учнів?

11. В чому виявляється творчість учителя музики на уроці?

Практичне заняття №2

Тема: Моделювання уроку музики.

Практичні завдання:

1. Складання структури уроку музики (з конкретної теми чверті).

2. Наведіть приклади використання загально-дидактичних принципів і методів навчання в умовах уроку музики.

3. Визначте сучасні методи музичного виховання на уроці музики.

4. Наведіть приклади умови досягнення цілісності уроку музики.

Тема 6. Розвиток музично-педагогічної думки в Україні у 90 роках ХХ та на початку ХХІ століття (для самостійного вивчення)

У процесі вивчення теми студенти повинні усвідомити та знати:

- тенденції розвитку музично-педагогічної думки у 90-х роках ХХ та на початку ХХІ століття;

- програму музично-естетичного виховання загальноосвітніх шкіл на основі української національної культури О. Ростовського та Л. Хлебнікової;

- експериментальну шкільну програму «Мистецтво», яка була створена в лабораторії естетичного виховання під керівництвом Л. Масол.

Загальна тенденція педагогічної думки протягом останніх десятиріч ХХ — початку ХХІ століть - визнання виключної ролі творчих якостей особистості, від формування яких залежить в значній мірі майбутнє молодого покоління, рівень його культури і професійної самореалізації. Характерна риса 90-х років - інтенсивний

розвиток української музично-педагогічної думки. Музично-естетична наука збагатилася рядом важливих досліджень, які накреслювали шляхи подолання кризи у галузі музичного-естетичного виховання, що виникла в кінці ХХ-го ст. Спираючись на концепції музично-естетичного виховання вітчизняних естетиків О. Бурова, Б. Юсова, Б. Неменського, концепцію музично-естетичного виховання Д. Кабалевського, наукові доробки українських вчених О. Савченко, О. Сухомлинської, І. Бега, В. Бутенко, Н. Ничкало, С. Гончаренко, Г. Шевченко, Т. Танько, музичну педагогіку 90-х років створювали відомі музиканти-педагоги О. Дем'янчук, В. Дряпіка, Г. Падалка, Л. Коваль, Л. Масол, О. Олексюк, О. Ростовський, О. Рудницька та інші.

90-ті роки в Україні - розроблені кардинальні положення про закономірності процесу музично-естетичного виховання підростаючого покоління, створення концепцій виховання особистості засобами музичного мистецтва, моделі музично-естетичного виховання в сучасних умовах розвитку українського суспільства.

Музично-педагогічна думка в Україні у 90-ті роки розвивалася у двох напрямках. Перший - впровадженням в музично-естетичну практику загальноосвітніх шкіл концепції музично-естетичного виховання школярів, яка була розроблена Д. Кабалевським та адаптована О. Ростовським, Л. Хлебніковою для українських шкіл. Була реалізована концепція музичного виховання школярів на основі української національної культури, була визначена головна мета музичного виховання — формування музичної культури школярів як важливої частини духовної культури особистості.

Другий напрямок розвитку музично-естетичного виховання — розробка та експериментальна перевірка шкільної програми «Мистецтво», яка була створена в лабораторії естетичного виховання під керівництвом Л. Масол. Було теоретично обґрунтовано предметно-інтегративну модель музичного виховання і навчання школярів в загальноосвітній школі. Узагальнення педагогічного процесу, світових тенденцій у галузі музично-естетичного виховання надало можливість для теоретичного обґрунтування змісту музичного виховання і навчання в загальноосвітній школі за моделлю поліцентричної інтеграції знань, яка відбиває реальний поліфонічний образ світу.

Проблема розвитку музичного сприйняття та його впливу на розвиток культури дитячої особистості була предметом дослідження відомих педагогів-музикантів О. Рудницької, О. Ростовського та ін.

О. Ростовським була створена нова концепція розвитку музичного сприйняття, в якій був здійснений методологічний аналіз явищ музично-педагогічної теорії і практики, розкрито сутність процесу музичного сприйняття і його специфіка. В основі концепції О. Ростовського лежить розуміння провідної ролі фольклору в музично-естетичному вихованні, прилучення дітей до народної музично-естетичної творчості, здійсненні установок на сприйняття музичних творів, художньо-педагогічного аналізу творів, забезпечення взаємодії мистецтв і організації самостійної музичної діяльності учнів.

Сутність концепції О. Ростовського відносно педагогічного керівництва процесом музичного сприйняття - відношенні до цього процесу як до соціально-педагогічного явища. Продовження О. Ростовським традицій Д. Кабалевського.

З. Жофчак - відомий український педагог, до якого зверталися по допомогу вчителі з усієї України.

Одне з важливіших питань музичної педагогіки і психології - розвиток музичних здібностей підростаючого покоління, до якого зверталася значна частина дослідників. Музично-педагогічна думка представлена також роботами відомих методистів, які узагальнювали досвід музично-педагогічної роботи у загальноосвітніх школах, інших навчальних закладах і створювали навчальні посібники, в яких розкривалися історія музичного виховання, аналізувалися програми з музики,

розкривалися смисл і методика організації та функціонування в умовах загальноосвітньої української школи позакласні форми музично-естетичного виховання.

Науково-педагогічними дослідженнями провідних вчителів музики, які формували традиції музичного виховання, розробляли перспективні напрями розвитку музичного виховання і навчання.

Концепція формування духовного потенціалу особистості О. Олексюк - духовний потенціал розглядається як інтегративну якість, яка відбиває органічну взаємодію найвищих духовних цінностей — Істину, Добро і Красу та сутнісні можливості, які актуалізуються у соціокультурній діяльності.

Розвиток наукових шкіл у 90-ті роки. Дослідження факторів соціального формування особистості - Л. Коваль, І. Зверєва, С. Хлебик.

У грудні 1996 року почала працювати лабораторія естетичного виховання в Інституті проблем виховання АПН України, яку очолила Л. Масол. Основні завдання у діяльності лабораторії - питання вирішення проблем педагогіки мистецтва 90-х років, різнопланова робота з удосконалення музично-естетичного виховання школярів.

Початок ХХІ століття для вітчизняної науки став часом особливо напруженого пошуку ґрунтовних позицій, які б визначали політику держави у сфері музично-педагогічної освіти, сприяли розвитку сучасних інноваційних технологій, здатних вирішувати проблеми розвитку музичної культури підрастаючого покоління. В останні роки йде активний пошук тієї чудодійної системи, яка б сприяла гармонійному розвитку сучасних школярів та ґрунтувалася б на основі української національної культури, міцному методологічному фундаменті сучасних наук – музикознавства, психології і педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Масол Л.М. Виховний потенціал мистецтва — джерело освітніх іновацій / Л.М.Масол // Мистецтво та освіта. 2001. № 1. - С. 2 -5.
2. Масол Л.М. Вивчення музики в 1-4 класах: навчально-методичний посібник для вчителів / Л.М.Масол, Ю.О.Очаковська, Л.В.Беземчук, Т.О. Наземнова. — Х. : Скорпіон, 2003. - 144 с.
3. Масол Л.М. Вивчення музики в 5-8 класах: навчально-методичний посібник для вчителів / Ю.О.Очаковська, Л.В.Беземчук, Т.О. Наземнова — Х.: Скорпіон, 2003. - 128 с.
4. Черкасов В.Ф. Музично-педагогічна освіта на межі двох тисячоліть (1991 – 2010 рр.) / В.Ф.Черкасов. Навч.посібник.-Кіровоград, ТОВ.«Імекс – ЛТД», - 2011. - 380 с.

КОЛОКВІУМ

із розділу «Історико-методологічні аспекти
музичного виховання та навчання»

Обговорення питань:

- 1.Як впливає музика на всебічний розвиток особистості школяра?
- 2.У чому полягає особливість музики як форми суспільної свідомості та засобу виховання?
- 3.Дайте загальну характеристику античних етико-виховних ідей.
- 4.Розкажіть про особливості середньовічних систем музично-естетичного виховання.
- 5.Розвиток музично-естетичного виховання в епоху Відродження.

- 6.Що вам відомо про традиції українського музичного виховання?
- 7.Яке місце відводилося музичному вихованню в педагогічній системі братських шкіл?
- 8.Назвіть методичні принципи Б.Л.Яворського.
- 9.Що вам відомо про теоретичну концепцію виховання культурного слухача Б.Асаф'єва?
- 10.У чому полягає суть концепції музичного виховання дітей Д.Б.Кабалевського?
- 11.У чому полягає методична новизна програми, складеної під керівництвом О.Я.Ростовського?
- 12.Що покладено в основу тематичної будови сучасної програми з музики?
- 13.Які існують критерії відбору музичного матеріалу?
- У чому полягає смисл методу «емоційної драматургії» уроку?
- 14.У чому може виявлятися творче відношення вчителя до уроку?
- 15.Які існують умови досягнення художньої цілісності уроку музики?
16. Яку роль у музичному вихованні відводять відомі педагоги українській народній пісні?
17. Хто з відомих українських композиторів у XVIII-му столітті розвивали українське професійне музичне мистецтво?
18. Які види музичної діяльності вважаються важливими в музичному розвитку школярів?
19. Що лежить в основі побудови уроків музики?
- 20.Що вам відомо про концепції музичного виховання 90-х років XX століття?

Тема 7. Музичні здібності, їх класифікація. (Для самостійного вивчення)

У процесі вивчення теми студенти повинні усвідомити та знати:

- сутність поняття «музичні здібності»;
- сутність поняття музикальність;
- загальні сенсорні музичні здібності;
- вікові особливості музичного розвитку дітей;

Комплекс музичних здібностей - звуковисотний слух, ладовий слух, ритмічне відчуття, музична пам'ять, музична форма. Звуковисотний та ладовий слух – це сприймання регістрів у процесі слухання, сприймання і відтворення звуків різної висоти в яскравих образних інтонаціях, мелодіях, усвідомлення виразності руху мелодії. Музикальність як своєрідне сполучення здібностей та емоційних якостей особистості, яке виявляється в музичній діяльності. Головний показник музикальності (Б.М.Теплов) - емоційний відгук на музику, основні музичні здібності - ті, які пов'язані зі сприйманням та відтворенням звуковисотного і ритмічного руху – музичний слух і почуття ритму. У музичному слухі в два компоненти – перцептивний – пов'язаний зі сприйманням мелодичного руху (ладове почуття) та репродуктивний – здібність до слухового уявлення мелодії. Компонентами комплексу музикальності Б.М.Теплов вважав тембровий, динамічний, гармонічний та абсолютний слух. Питання про структуру музикальності - одне із самих складних. Структуру музикальності складають

ладове почуття (здатність емоційно розрізняти ладові функції), здатність вільно оперувати слуховими уявленнями, що відображають звуковисотний рух мелодії та музично-ритмічне почуття (здатність активно переживати музику). Усі музичні здібності характеризуються синтезом провідних компонентів - емоційного і слухового. Якщо представники буржуазних європейських теорій (К.Сішор, Г.Ревеш) вважали музикальність природженою, то радянська психологія розглядала музикальність як комплекс властивостей особистості, який виникає і розвивається в ході музичної діяльності. Класифікація компонентів структури музикальності, здійснена Б.Тепловим, яка стала базою для подальших пошуків вчених. Діяльність виступає основною формою і головною причиною формування здібностей. Музична діяльність виступає як процес, а музичні здібності — як потенціал особистості.

Загальні сенсорні музичні здібності - музичний слух - мелодійний, тембровий, динамічний, гармонійний, почуття ритму. Основа музичного слуху - ладове почуття.

Музичне мислення і музична уява - загальні інтелектуальні музичні здібності. Раннє виявлення музичних здібностей є показником музичної обдарованості. Образна пам'ять – слухова, зорова, тактильна. Музична пам'ять - це комплексне явище, яке складається з синтезу різних видів пам'яті – зорової, логічної, тактильної, моторної, емоційної, слухової. Емоційна пам'ять – один з найбільш складних видів музичної пам'яті, але самий надійний, адже саме емоції сприяють поєднанню всіх навичок, необхідних для виконання твору. Слухова пам'ять - розвивається разом з загальним музичним розвитком дитини. Розвиток музичної пам'яті – достатньо складний процес, адже одночасно з розвитком музичної пам'яті розвивається синтез багатьох інших видів пам'яті.

Вікові особливості музичного розвитку учнів

Кожний віковий період дитячого життя - цілісний цикл своєрідного прояву життєвих сил і потребує на кожному такому етапі включення дитини в доступні види музичної діяльності. Кожна стадія музичного розвитку дітей має свої характерні особливості. Включення дітей молодшого шкільного віку у різні види музичної діяльності є необхідною умовою музичного розвитку. Розвиток голосу дитини пов'язаний з фізичним ростом. Дитячий голос має свої особливі якості. Дитяча гортань у 2,5 рази менше дорослої, у молодших школярів вона еластична і рухома.

Музичні враження дітей молодшого шкільного віку відрізняються різним рівнем включення у музичну діяльність. . Музичні інтереси дітей молодшого шкільного віку часто є засобом наслідування дорослим, але вони змінюються так же швидко, як і виникають.

Важливими умовами розвитку музичних здібностей молодших школярів є рівень природної музичності, здатності до творчого сприймання художньої інформації. Музичне сприймання базується на тонкому взаємозв'язку багатьох компонентів психіки та свідомості людини: відчуттів, мислення, емоцій, творчої уяви, образної пам'яті, темпераменту та інших якостей дитячої особистості. Становлення культури музичних емоцій, яка залежить від особистісних інтересів дитини, смаку, культурного рівня, темпераменту та інших рис, у кожного індивідуально. Діти молодшого шкільного віку швидко втомлюються, в них недостатньо розвинута увага, але вони, як правило, володіють яскравою образною уявою.

Потребою дитини молодшого шкільного віку є гра. Гра активізує дитячу уяву, увагу, пам'ять, сприяє розвитку музичного творчого мислення. Але гра становиться засобом виховання тільки тоді, коли зрозуміла її виховна роль, коли в її проведенні враховуються проєктуючі якості дитячої особистості. Діти молодшого шкільного віку з захопленням включаються у творчу діяльність в її різноманітних формах.

Підлітковий вік - 10-15 років - відбувається активне залучення дітей до мистецтва. Заняття музикою приводять в дію всю систему емоційного, конкретно-

образного мислення, мають велике значення в психічному становленні особистості.

Голосоутворення у підлітків 11-13 років відбувається в основному по типу змішаного регістру. Період мутації (перехід дитячого голосу в дорослий), який характеризується змінами в анатомії гортані – збільшується просвіт трахеї та бронхів, гортань зростає як у подовжньому, так і у поперечному напрямку, збільшується форма ротової і глоткової порожнини. Діапазон підлітків – до першої октави – фа другої октави. Підлітковий вік – це час розквіту дитячого голосу, і, таким чином, саме в цьому віці у дітей слід розвивати всі вокально-хорові навички. Найкращий засіб охорони дитячого голосу - правильна організація вокально-хорової роботи. Індивідуальна робота з кожним учнем дозволяє краще ознайомитися з музичними здібностями дитячої особистості, характером та психофізіологічними особливостями. Використання в роботі з дітьми ритмічної, вокальної, хорової та пластичної імпровізації, ритмічних багатоголосних вправ, освоєння дітьми простих засобів диригування, вивчення музичної грамоти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апраксина О. К вопросу о диагностике музыкальных способностей. // Музыкальное воспитание в школе. – М. : Просвещение, 1976. – Вып. 2. – С.45-48.
2. Баренбойм Л. А. Путь к музицированию / Л. А. Баренбойм. - Л. : Музыка, 1979. - 352 с.
3. Ветлугіна Н. Розвиток музичних здібностей дошкільників у процесі музичних ігор / Н. Ветлугіна. – К. : Музыка, 1998. – 371 с.
4. Ветлугіна Н. А. Музыкальное развитие ребёнка / Н. А. Ветлугіна. – М. : Просвещение, 1968. – 375 с.
5. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1998. – 361 с.
6. Гройсман А. Л. Основы психологии художественного творчества : учебн.пособ. / А. Л. Гройсман. - М. : Когито — центр, 2003. - 187 с.
7. Лейтес Н. С. Способности и одаренность в детские годы. – М. : Знание, 1984. – 79 с.
8. Науменко С. І. Психологія музичності та її формування у молодших школярів: навч. посібник / С. Науменко. – К. : КДП ім. М. П. Драгоманова, 1993. - 158 с.
9. Петрушин В. И. Музыкальная психология: Уч пособие для студ. и препод. / Петрушин В. М. - М. : ВАЛДОС, 1997. - 384 с.
10. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей // Теплов Б. М. Избр. труды. : В 2-х т. -М. : Педагогика, 1985. - Т.1. - 328 с.
11. Тихомирова Н. Ф., Скляр П. П. Музыкальная психология. – К. ; Освіта, 2001. – 385 с.

Питання для самоперевірки

1. Як визначав Б. Теплов «музикальність» ?
2. Охарактеризуйте основні музичні здібності.
3. Чи розвиваються музичні здібності у процесі музичної діяльності?
4. Які здібності складають структуру музикальності за Б. Тепловим ?
5. Яку роль виконує музичне сприйняття у розвитку музичних здібностей?
6. Хто з відомих психологів у галузі музичного виховання і навчання відомий вам ?

7. Кому належить праця «Психологія музичних здібностей» (1947 р.), яка відіграла значну роль у розумінні процесу розвитку музичних здібностей

8. Розкрийте зміст поняття «ладовий слух», опишіть методику його формування в учнів засобами ладової сольмізації.

9. Які методи активізації слухових уявлень використовуються у процесі формування в учнів мелодійного слуху?

10. Опишіть методику формування в учнів почуття мажору та мінору.

11. Визначте структурні компоненти музичних здібностей за класифікацією Б.М.Теплова.

12. Які методи діагностування музичного розвитку дітей вам відомі?

13. Що вам відомо про музично-ритмічний розвиток дітей?

14. Які методи дослідження музичних здібностей вам відомі?

Практичні завдання.

1. Проаналізуйте структуру музикальності, що подана в посібнику О. Я. Ростовського (табл. 2) та структуру здібностей до музичної діяльності (табл. 3).

2. Підготуйте кілька вправ сольфеджування з використанням ручних знаків.

3. Наведіть приклади використання елементів музичної ритміки на уроці музики.

Тема 8. Методика формування музичного сприймання (Для самостійного вивчення).

У процесі вивчення теми студенти повинні усвідомити та знати:

Музичне сприймання - складна і багатогранна проблема, безпосередньо пов'язана з багатьма гранями духовного життя людини. Формування музичного сприймання – це пошук шляхів і методів передачі знань, умінь і навичок, необхідних для музичної діяльності.

Формування музичного сприймання школярів є провідною проблемою сучасної музичної педагогіки. Музичне сприймання у формі відчуттів, сприймань, уявлень, абстрактного мислення - складний багаторівневий процес, зумовлений не тільки музичним твором, але й духовним світом людини, її досвідом, рівнем розвитку та психологічними особливостями.

В основі сприймання - психофізіологічні процеси, закономірності, які характерні для сприймання людини взагалі. Музичне сприймання має рефлексорну природу, є аналітико-синтетичною діяльністю, здійснюється під впливом об'єктів зовнішнього середовища та носить активний характер.

А. Н. Сохор розглядав музичне сприймання як складний багаторівневий процес, в якому можна виділити кілька стадій:

- створення установки на сприймання;
- слухання як фізичний і фізіологічний процес;
- розуміння і переживання музики;

- інтерпретація й оцінка музики;
- післядія музики.

Специфіку сприймання музики школярами. Музичне сприймання вимагає від слухачів активного спостереження за розвитком музичних образів.

Сприймання музики у дітей у дітей тісно пов'язане з руховими переживаннями – ритмічним рухом, співом. Вже шестилітні діти можуть визначити не лише загальний характер музики, але й віднести твори до певного жанру (колискові пісні, танок, марш). У цьому віці найбільш яскраво виявляється емоційність сприймання музики, але емоційний відгук дітей молодшого шкільного віку має свої особливості, діти реагують на музику безпосередньо, але не усвідомлюють емоційні стани, які нею викликаються. Вони не говорять про власні переживання, але оцінюють характер музики (веселий, сумний тощо). Л. А. Баренбойм під емоційністю музичного сприймання розумів тісну взаємодію емоційного і інтелектуального, адже в музиці емоційний початок переходить в думку, а думка, яка потребує понятійної визначеності, переходить в почуття. Він підкреслював, що підхід до емоційного сприймання як сприймання поверхового, зовнішньо-чуттєвого є неправильним.

У молодшому шкільному віці музичне сприймання має сенсомоторний характер. Дітям 7 років подобається весела музика, маршова і лише на останньому місці наспівна. Тобто спочатку увагу дітей привертають фонові пласти фактури і завданням вчителя є розкриття естетичної виразності мелодії. Зміст музичного твору діти сприймають як реальність, а твір сприймають цілісно, як єдиний художній образ, у складнішій музиці вловлюють тільки те, що їм вже знайомо. Зорова активність виявляється не тільки в музично-побутових враженнях дітей, але й у спеціально організованих навчальних ситуаціях музичного сприймання – діти шукають у звучанні реальний рух, подію, тобто інтерпретують музику як частину звичної для них наочно-образної картини життя.

З 9-річного віку емоційність сприймання починає доповнюватися розумінням про те, що виражає музика, школярі можуть визначити емоційний склад музики, дати їй образне пояснення, почути окремі деталі музичної мови та відтінки виконання.

Приблизно з 11-ти років виявляється попередній музичний досвід – помітно зростає роль знань у музичному сприйманні, школярі осмислюють різноманітні засоби музичної виразності та усвідомлюють їх зв'язки зі змістом музики. Якщо у школярів цього віку музичний досвід незначний, то об'єктивна естетична цінність творів класичної музики, зміст, виразні засоби, задум автора залишаються невиявленими, хоч діти і можуть інтуїтивно відчувати емоційний стрій музики. Тобто переважає асоціативність сприймання та характерною рисою у сприйманні залишається фрагментарність. В учнів підліткового віку вже нагромаджується певний запас слухацьких вражень, асоціацій та образів, які становлять семантичну основу музики та служать умовою її розуміння. В той же час значній частині учнів все ж властива поверховість естетичного усвідомлення серйозної музики, музичний образ при сприйнятті розпадається на низку малопов'язаних між собою та нерідко неадекватних вражень.

Загальну базу для музичного розвитку дитини становить комунікативний, мовний, руховий і сенсорний досвід, який полегшує засвоєння музичної мови та сприяє формуванню навичок музичного сприйняття. Уміння виділяти інтонаційні зв'язки твору, стежити за розвитком основних інтонацій, відчувати жанрові ознаки, виявляти змістовність використаних у творі виразних засобів допомагають дітям проникнути у суть музичного образу. Центральною ланкою процесу формування музичного сприйняття є музична діяльність дітей, а особливо благотворними є такі чинники – багатство музичних вражень та їх повторність.

Сутність керування музичним сприйманням полягає у доцільному впливі на слухачів з метою організації й координації їх діяльності, спрямованої на усвідомлення

змісту музичного твору. Такий процес є складним і багатограним, враховуючи специфіку музичного мистецтва та особливості її сприймання школярами, індивідуальними відмінностями кожної дитячої особистості.

Важливою частиною інформаційної основи музичного виховання є підготовка до сприймання музики інформація. І слово вчителя є «нічим не замінним інструментом впливу на душу вихованця» (В. О. Сухомлинський).

На етапі аналізу музичних творів школярі набувають досвіду художньо-творчої діяльності, оволодівають знаннями, уміннями і навичками, розкривається зміст творів та посилюється емоційний вплив музики. Тому важливою умовою формування сприймання і є здійснення школярами аналізу музичних творів.

Сутність художньо-педагогічного аналізу творів:

- аналіз не повинен шкодити емоційності сприймання (Теплов Б. М. накреслював, що важливо підтримувати емоційність сприймання при збільшенні свідомості);

- спостерігати за музикою – означає вміти її сприймати;

- формування у дітей установки на аналіз твору у процесі його слухання та озброєння методикою розгорнутого аналізу (процес слухання музики може знизити емоційність сприймання, але при повторному слуханні минулий аналіз сприятиме більш глибокому усвідомленню художнього образу твору);

- перед аналізом музичного твору необхідно створити загальне враження про твір, переходити до аналізу варто після висловлення вражень від музики (вступне слово вчителя підготовлює сприйняття дітей – автор, зміст, особливості жанру та ін., але слід залишати дітям простір для самостійного спостереження та висловів);

- шлях аналізу йде від загальної характеристики до окремих виразних засобів (після вияснення змісту твору увага спрямовується на те, якими засобами композитор втілює задум твору – форма, засоби виразності);

- головна увага звертається на ті засоби, які у даному творі є провідними;

- аналіз має бути правильним;

- завдання пояснень – поглибити, закріпити і зробити більш осмисленими музичні враження дітей, пояснює слово повинно бути коротким, конкретним і образним;

- художня характеристика має підтверджуватися музичним текстом;

- необхідно навчати дітей аналізувати почуте, не треба вчителю давати готові власні оцінки музики;

- аналіз твору повинен пробуджувати уяву дітей, музично-слухові уявлення, асоціації (паралель з іншими видами мистецтв), але не слід перетворювати музику на ілюстрацію до якоїсь картини чи літературного сюжету;

- рекомендується починати аналіз зразу після прослухання;

- повторення твору (без коментувань) і тим самим закріплення музичних вражень є найважливішим методом музичного виховання.

Вже з першого класу значна увага приділяється головним елементам музики — звуковисотності і напрямку мелодійного руху, народні посівки використовувалися як важливий засіб розвитку музичних уявлень, сприйняття логічно пов'язаних і образно усвідомлених пісенних інтонацій. Слуховий розвиток проходить шлях від розрізнення основних опорних ступенів до їх оспівування. І таким чином поступово затверджується у уявленні учнів слуховий образ різних ладових ступенів. Для закріплення цих уявлень рекомендується різноманітні види слухових тренувань і диктантів. При доборі вправ слід урахувати послідовність розвитку музичного сприйняття дітей, розширення кола їх слухових уявлень за рахунок ладових оборотів, характерних для музики вітчизняних композиторів, адже мажоромінорна ситсема, яка в процесі історичного розвитку увійшла у вітчизняну музику як важлива складова, присутня на підсвідомому рівні у

слуховому досвіді кожного, методисти вважали, що вона повинна бути першочерговою слуховою опорою музичного навчання, хоча і не повинна ставати стереотипом і тормозити сприйняття творів сучасних композиторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баренбойм Л. А. Путь к музицированию / Л. А. Баренбойм. - Л.: Музыка, 1979.- 352 с.
- 2.Белобородова В. К. Музыкальное восприятие (к теории вопроса) // Музыкальное восприятие школьников / Под ред. М. А. Румер. – НИИ ХВ СССР. – М., 1975. – 376 с.
- 3.Воеводина Л. П. Использование структурно-логических схем в формировании целостного восприятия музыкального произведения // Методические рекомендации для студентов муз.-пед. фак-та. – Ворошиловград, 1983. – 290 с.
- 4.Воеводина Л. П. Особенности формирования целостного художественного восприятия музыкального произведения у учащихся среднего школьного возраста // Музыка в shk. : Сб. ст. – К. : Освіта, 1987. – Вып. 2. – С.45-51.
- 5.В школе слушают музыку // Сб. ст. под ред. Н. Л. Гродзенской. – М. : Просвещение, 1964. – 141 с.
- 6.Вендрова Т. Е. Художественно-педагогический анализ на уроке музыки / Т. Е. Вендрова. Музыка в shk. – 1989. – №3. – С.10-16.
- 7.Восприятие музыки: Сб. ст. / Ред.-сост. В. М. Максимов. – М. : Музыка, 1980. – 256 с.
- 8.Гродзенская Н. Л. Школьники слушают музыку / Н. Л. Гродзенская. – М. : Музыка, 1969. – 151 с.
- 9.Даргужайте Р. Л. Анализ музыкальных произведений как одно из средств развития восприятия музыки старшеклассниками // К теории эстетического воспитания: Сб. научн. тр. – Л., 1973. – 271 с.
- 10.Кабалевский Д.Б. Как рассказывать детям о музыке? / Д. Б. Кабалевский. – М. : Музыка, 1982. – 361 с.
- 11.Костюк А. Г. Восприятие мелодии: Мелодические параметры процесса восприятия музыки. – К. : Наук. думка, 1986. – 192 с.
- 12.Костюк О. Г. Проблема сприймання музики у світі музично-естетичного виховання // Музика в shk.: Сб. ст. – К., 1976. – Вип. 3. – С.112-118.
- 13.Медушевский В. В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки. – М., 1976. – 261 с.
- 14.Музыкальное восприятие как предмет комплексного исследования: Сб. ст. / Под ред. А. Г. Костюка. – К. : Либідь, 1982. – 276 с.
- 15.Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия / Е. В. Назайкинский. – М., 1972. – 201 с.
- 16.Назайкинский Е. В. Звуковой мир музыки / Е. В. Назайкинский. – М. : Музыка, 1988. – 254 с.
- 17.Ражников В. Г. Резервы музыкальной педагогики / В. Г. Ражников. – М. : Знание, 1980. – 209 с.
- 18.Ростовський О. Я. Художньо-педагогічний аналіз музичних творів у школі: Метод. рекомендації. – К. : Освіта, 1989. – 297 с.
- 19.Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання / О. Я. Ростовський. – К. : ІЗМН, 1997. – 248 с.
- 20.Рудницька О. П. Сприйняття музики і педагогічна культура вчителя. – К. : КДП, 1992. – 271 с.

Питання для самоперевірки:

1. Які методи активізації слухових уявлень слід використовувати при формуванні в учнів тембрового слуху?
2. Опишіть методи керування розвитком музичного сприйняття молодших школярів.

Практичне заняття №3

Тема: Художньо-педагогічний аналіз творів.

Особливості художньо-педагогічного аналізу творів.

Практичне завдання:

Виконайте художньо-педагогічний аналіз музичного твору.

Практичне заняття №5

Тема: Розвиток музичного сприймання дітей.

Розвиток навичок сприйняття музики у дітей молодшого шкільного віку.

Етапи слухання музичного твору на уроках музики.

Практичні завдання:

Підготуйте для слухання з молодшими школярами два різнохарактерних твори (бесіди та показ творів).

Змодельуйте ситуації музичного сприймання цих творів на уроці.

Питання для самоперевірки:

1. Які методи керування музичним сприйманням учнів вам відомі? Наведіть приклади їх використання.
2. Наведіть приклади умов досягнення цілісності уроку музики.
3. Які методи сприяють розширенню художньо-асоціативного досвіду учнів?
4. Місце музичного сприймання в музичній, художньо-естетичній діяльності особистості школяра.
5. Зміст процесу музичного сприймання.
6. Художньо-педагогічний аналіз музичних творів на уроці музики.

Тема: Музично-ритмічне виховання школярів (для самостійного вивчення)

Музично-ритмічна діяльність на уроках музичного мистецтва є найбільш емоційним видом музичної діяльності. вона позитивно впливає на музичний і творчий розвиток учнів, на більш глибоке засвоєння музично-навчального матеріалу на уроці музики.

В основі музично-ритмічної діяльності лежить моторно-пластична обробка музичного матеріалу і саме вона сприяє посиленню емоційного впливу музики та розвитку уявлень про засоби музичної виразності, елементи музичної мови. Пластичний рух під музику допомагає дітям простежити розвиток музичного образу та виявити характерні риси художнього образу, тому так важливо з самого початку музичного навчання розвивати у дітей навички рухів під музику, вміння передавати характер музики пластичними рухами.

Важливим є вміння вчителя відбирати такий музичний матеріал, який відповідає темі уроку, поглиблює та закріплює музичні уявлення, знання та рухові навички. Необхідно показувати наочно потрібні рухи, адже демонстрація рухів активізує емоційний вплив на музику. Також доцільним є використання пояснення, поетичного слова. Важливим також є використання пластики рухів при розучуванні та виконанні дитячих пісень з яскравими музично-художніми образами.

Дітей слід підготувати до музично-ритмічної діяльності, дати уявлення про рухові навички, поступово формувати вміння передавати в рухах характерні особливості музично-художнього образу. Найбільш простими елементами музично-пластичних рухів є оплески, притупи. З їх допомогою можливо закріплення у учнів уявлення про тривалість звуків, ритм, ритмічний малюнок мелодії, якому слід надавати особливого значення. Така музична діяльність сприяє активізації ритмічного почуття, сприйманню школярами музичного звучання.

У процесі навчання все більше уваги слід приділяти виразності виконання рухів, для того щоб діти усвідомлювали взаємодію рухів з музикою, та формуванню вміння використовувати вже знайомі елементи рухів в музичних іграх. Активізує емоційне відношення до музичної діяльності та сприяє сприйманню музичних образів музична гра.

За допомогою ритмічних рухів закріплюються уявлення про музичну форму, принципи музичного розвитку. Пошук школярами виразних рухів, які відбивають характер музики, розвиває спостережливість і активність в музичній діяльності.. Особливого значення в процесі розвитку музичних здібностей, музично-слухових уявлень дітей мають інсценіровки пісень з використанням виразних рухів під музику, адже вони сприяють активізації творчості дітей та формують художній смак.

Важливість пісенно-танцювального музичного матеріалу, у процесі роботи над яким діти використовують вже готовий руховий матеріал та імпровізують. Досвід виконання танцювальних рухів сприяє формуванню уявлень про пульсацію сильних та слабких долів такту, співвідношення ритмічних одиниць, освоєнню нотної грамоти та ін.

Досвід реагування зміною рухів на змінювання музичних фраз, часток твору формує уявлення про принципи розвитку музики та будовання музичних форм. Вміння учнів знаходити характерну ритмічну інтонацію пісні, танцю допомагає засвоєнню понять про музичну інтонацію.

Закріплення уявлень про елементи музичної мови, засоби музичної виразності здійснюються в різноманітних творчих завданнях.

Різнманітні прийоми формування музичних здібностей засобами музично-ритмічної діяльності:

- прийоми формування звуковисотного слуху в музично-ритмічних рухах, наприклад – учні отримують завдання нарисувати рух прослуханої мелодії на дошці, а потім пластичним рухом;
- прийоми активізації ритмічного почуття в музично-ритмічних рухах, наприклад - учні отримують завдання проспівати ритмічний рисунок пластичного руху;
- прийоми формування уявлень про темп і агогіку в музично-ритмічних рухах, наприклад ходьба та біг під музику різного темпу;
- прийоми формування уявлень про динаміку в музично-ритмічних рухах, наприклад в танцювальних рухах реагування на змінювання динаміки рухами пальців, кистей рук, голови;
- прийоми формування уявлень про засоби звуковедення в музично-ритмічних рухах, наприклад – на стаккато діти легко підскакують на місці, а на легато плавно кружаться;
- прийоми формування уявлень про музичний синтаксис, наприклад, діти змінюють рух на кожен музичну фразу.

Ритмічні рухи не можна розглядати окремо від теми уроку з усіма його елементами. Всі ритмічні завдання розглядаються як засіб для освоєння музичного матеріалу.

Гра на елементарних музичних інструментах на уроці музики - колективний вид музичної діяльності, який завдяки своїй емоційності сприяє розвитку у учнів музичних здібностей (почуття ладу, ритму, музичної форми та види музичного слуху - тембровий, гармонійний, мелодійний), формує уявлення про виразну сутність музичної мови, засоби музичної виразності, збагачує музично-художній досвід та розвиває

інтерес до виконавської діяльності.

Школярі повинні знати і вміти:

- назви елементарних музичних інструментів та правила їх зберігання;
- вміти розрізняти на слух тембри інструментів та усвідомлювати їх виразну сутність;
- володіти прийомами та засобами гри на інструментах, розуміти виразні особливості звуковедення, усвідомлювати виразність музичних засобів і володіти засобами передачі їх в інструментальному виконанні;
- оволодіти вміннями підбору по слуху простих мелодій, знати місце високих та низьких звуків на звуковисотних інструментах, назву нот та їх місце на нотному стані та вміти орієнтуватися в запису простих партитур до пісенних і інструментальних мініатюр, а також п'єс для слухання.

Використання простих інструментів, які мають чисті звуки та привертають інтерес дітей - музичні інструменти ударної ритмічної групи – трикутники, тарілки, бубни, маракаси, барабани, коробочки та ін., звуковисотні – дзвіночки, металофони, ксилофони.

Інструментальна діяльність як пізнавально-активна, творча, що сприяє активізації творчих здібностей і збагачує музичний досвід учнів.

Завдання: підібрати декілька вправ на розвиток музичних здібностей засобами музично-ритмічних пластичних рухів.

Питання для самоперевірки:

1. Чи впливає рух на музичне становлення дитини?
2. Яке значення має музично-ритмічне виховання у розвитку інших музичних здібностей дитини?
3. Які головні концептуальні положення системи музично-ритмічного виховання дітей Ж.Далькроза?
4. Які форми музично-ритмічної діяльності доцільно використовувати на уроці?
5. Яке значення має інструментальне музикування у розвитку музичного ритму дітей?
6. Опишіть методику використання "шумового оркестру" в акомпануванні дитячому співу.
7. Які вам відомі методи та прийоми ритмічного виховання дітей?
8. Опишіть методику використання на уроках музики елементарних музичних інструментів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баренбойм Л. Путь к музицированию: Исследование / Л. Баренбойм – Л., 1979. – 121 с.
2. Ветлугина Н. Музыкальное развитие ребёнка / Н. Ветлугина. – К., 1986. – 284 с.
3. Верещагіна А., Жофчак З. / Методика викладання музики у 1 класі. - К., 1987. – 109 с.
4. Вовк М. Етапність у музично-ритмічному розвитку учнів 1-3 класів //Музика в шк. – К., 1983. – Вип. 9. – С.59-64.
5. Вовк М. Розвиток самостійної музичної діяльності молодших школярів у процесі навчання гри на музичних інструментах // Музика в шк. – К., 1982. – Вип. 8. – С.45-49.
6. Горячева Л. Музыкальные инструменты на уроках музыки // Музыка в шк. – М., 1989. – №3. – С.56-61.
7. Ильина Г. А. Особенности развития музыкального ритма у детей //Вопросы психологии. М. : Просвещение, 1961. – №1. – С.90-94.
8. Кулагина И. Музыка в движении // Музыка в шк. – М., 1990. – №3. – С.14-19.

- 9.Руднева С., Фиш Э. Ритмика. Музыкальное движение / С.Руднева, Э.Фиш. – М., 1972. – 186 с.
- 10.Самолдіна К. Використання рухів на уроках музики в загальноосвітній школі // Музика в шк. – К., 1983. – Вип. 9. – С.67-70.
- 11.Кадобнова И., Критская Е. Музыка в движении //Музыка в шк. – М., 1984. – №2. – С.45-49.
- 12.Ринчявичюс З. Воспринимают ли дети полифонию? / З. Ринчявичюс. – Л., 1979. – 164 с.
- 13.Тихонов Б. Самодеятельное народно-инструментальное исполнительство в школе // Музыкальное воспитание в шк. – М., 1977. – Вып. 12. – С.112-119.
- 14.Холопова В. Н. Музыкальный ритм / В.Н. Холопова. – М. : Музыка, 1980. – 80 с.

Тема 9. Розвиток музичної грамотності учнів (для самостійного вивчення)

Музична грамота – складова частина багатогранного поняття “музична грамотність», здатність сприймати музику як живе й образне мистецтво.Особливості та закономірності музичного мистецтва, засоби музичної виразності, зміст і побудова музичних творів, творчість композиторів і виконавців, нотний запис і термінологія – ці знання набувають учні у різноманітній музичній діяльності. Основний шлях набуття музичних знань у школі – поступове придбання музично-слухових вражень і досвід музичної діяльності, згодом їх узагальнення.

Послідовне і систематичне виховання навичок співу за нотами - одна із важливих умов розвитку хорової культури школярів.

Терміном музична грамота позначається сукупність знань, що охоплює відомості про особливості та закономірності музичного мистецтва, засоби музичної виразності, зміст і побудову музичних творів, нотний запис і термінологію, про творчість композиторів і виконавців тощо. Саме ці знання накопичуються на уроках музики в музичній діяльності та роблять таку діяльність більш свідомою.

Мета навчання музичній грамоті - розвиток музичного слуху учнів, музичної пам'яті, почуття ритму, ладового відчуття, вміння співати по нотах, розуміти нотну грамоту, засоби музичної виразності, художній зміст музики, визначати форму музичних творів та знати способи виконання музики.

В основі викладання навчального матеріалу музичної грамоти покладені основні принципи дидактики – систематичність, послідовність, науковість, свідоме і активне засвоєння, зв'язок теоретичних знань з практикою, наочність та врахування індивідуальних та вікових особливостей школярів.

Тісний зв'язок музичної грамоти з усіма видами музичної діяльності на уроці музики.

Вивчення музичної грамоти не є ізольованим розділом уроку, або видом музичної діяльності, а органічно входить в усі види музичної діяльності учнів на уроці - під час розумування пісень, слухання музичних творів та ін.

Нотна грамота є частиною музичної грамоти. Успішність навчання музичної грамоти в значній мірі залежить від вміння вчителя цікаво подавати навчальний матеріал та логічно пов'язувати його в вивченим раніше. В

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Вейс П. Ступеньки в музыку: Пособие по сольфеджио. – 2-е изд. / П. Вейс. – М. : Сов. композитор, 1987. – 200 с.
- 2.Кабалевський Д. Б. Про трьох китів та інші цікаві речі / Д. Б. Кабалевський. – К. :

Муз. Україна, 1973. – 190 с.

3.Ригина Г. С. О некоторых вопросах обучения младших школьников музыкальной грамоте Муз. воспитание в школе / Г. С. Ригина. – М., 1972. – Вып. 8. – С.113-117.

4.Сергеева Г. Нотная грамота на уроках музыки / Г. Сергеева. - М. : Просвещение, 1985. – 182 с.

Питання для самоперевірки:

- 1.Розкрийте зміст понять «музична грамота», «музична грамотність», «музична ерудиція».
- 2.Опишіть методику формування в учнів почуття мажору та мінору.
- 3.Яку роль виконують музично-теоретичні та естетичні знання у формуванні музичної культури школярів?
- 4.Які існують сучасні погляди на роль музичної грамоти на уроках музики?

Тема 10. Хоровий спів (для самостійного вивчення)

У процесі вивчення теми студенти повинні усвідомити та знати:

- вікові особливості розвитку співочого голосу;
- види вокально-хорової роботи на уроці;
- особливості розвитку вокально-хорових навичок;
- принципи добору репертуару.

Хоровий спів – найбільш доступний вид дитячої творчості, популярна, масова форма колективної, творчої музичної діяльності. Вокально-хорове виховання школярів займає особливе місце у формуванні музичної культури підростаючого покоління.

Художнє виконання вокально-хорових творів можливо при наявності у співаків певних виконавських навичок, серед яких важливе місце займають співацьке дихання, спів на legato, звукоутворення, звуковедення, артикуляція та дикція, хоровий ансамбль та хоровий стрій. Урахування вікових особливостей та закономірностей розвитку дитячого голосу як важлива умова розвитку здорового голосового апарату.

Розвиток голосу дитини тісно пов'язаний з її фізичним ростом. Кожна стадія такого розвитку має свої характерні особливості. Дихання – основа співу, формується протягом багатьох років.

Дитячий голос має свої особливі якості, які відрізняють його від голосу дорослих. Дитяча гортань у 2,5 рази менше дорослої, у молодших школярів вона еластична й рухома. Дитячі голосові зв'язки короткі та тонкі у зрівнянні з дорослими, тому дитячий голос має високе звучання, обмежений діапазон, особливу легкість та звучність. У природному стані голос належить до типу головного, високого звучання, при якому коливаються переважно краї зв'язок. Будова голосового апарату.

У дітей розрізняють, як і у дорослих три регістри – грудний, змішаний (мікст) та головний. Головний регістр грає найважливішу роль в розвитку дитячого голосу. Мікстовий – це змішаний регістр голосу, в створенні якого приймають участь і головні, і грудні резонатори, цей регістр характерний для звучання середини діапазону голосу. У школярів молодшого шкільного віку найбільш природним є фальцет, адже грудний регістр ще майже відсутній, тільки у 10 років починають з'являтися темброві ознаки, що свідчить про розвиток грудних резонаторів та голосових зв'язок. Звучання голосу у грудному регістрі повинно бути не напруженим, в іншому випадку такий спів буде приносити шкоду дитячому голосовому апарату.

Зона примарного звучання - це природне звучання ряду звуків в середині діапазону, де виявляються індивідуальні характерні ознаки голосу. З ростом дитячого організму, у

процесі систематичних занять співом, зона примарного звучання розширюється. У зв'язку з віком та наявністю співацького досвіду розширюється і діапазон голосу. Якщо на початку занять у першому класі діти мають діапазон обмежений – мі першої – сі, до другої октави, то по мірі засвоєння елементарних співацьких навичок, в кінці третього класу школярі вже мають в середньому діапазон – до першої – мі другої октави. В окремих учнів у цьому віці з'являються темброві ознаки сопранового або альтового голосу, але звучання у цілому легке і світле.

Причинами поганої інтонації у молодших школярів виявляються різні захворювання голосових та слухових органів, загальна загальмованість, нерозвиненість слухової уваги та відсутність співацьких навичок і музично-слухових уявлень.

Одним з умов систематичного навчання дітей співу є розвиток вокально-хорових навичок, створення умов, при яких процес формування співацького голосу міг би здійснюватися природно і послідовно. Ці умови досягаються за допомогою систематизованого вокального матеріалу. Зростаюча складність пісенного матеріалу, зростаюча свідомість та хоровий досвід дітей висувають необхідність формування все більш складних вокально-хорових навичок.

Одна із важливих умов розвитку хорової культури школярів — оволодіння нотною грамотою.

Необхідний комплекс художньо-технічних прийомів - співацька установка, співацьке дихання, звукоутворення, дикція і артикуляція, ансамбль та стрій. Якість звуку - відповідність репертуару віковим особливостям та можливостям дитячого голосу за діапазоном, теситурою, будуванні мелодії, за змістом. Основа звукоутворення - спів на легато, активна подача звуку, вироблення високого, головного звучання з використанням мікстового (змішаного) та грудного регістра. звучанням, яке буде включати в себе особливі якості високого головного резонування в поєднанні з грудним. Виховання співацького звукоутворення. Атака звуку - момент звукоутворення. Робота з розширення діапазону. Діяльність артикуляційного апарату. Органи артикуляції – губи, нижня щелепа, порожнина рота, язик, м'яке піднебіння і глотка. Вокально-хорові вправи. Значення вправ з виразним текстом. Специфічні навички - «ансамбль» і «стрій».

Основні методи роботи над строем з учнями молодшого шкільного віку, серед яких важливе місце займають:

- попередній аналіз пісні, виділення важких в інтонаційному плані місць, та старання робота над окремими фразами з використанням співу на склади тощо;
- спів індивідуальний та групами;
- спів з закритим ротом (але нетривалий час, під час якого увага дітей зосереджується на окремих інтонаційних моментах);
- спів у середньому темпі та в середній динаміці, які природні та зручні для дитячого співу;
- розучування пісень у звучних тональностях, (якщо - інтонування ускладнюється через незручну теситуру, та коли діти втомлюються – таким чином можна повернути увагу);
- спів без супроводу (такий вид роботи сприяє розвитку музичного слуху, закріплює як методичний, так і гармонічний стрій в хорі, привчає дітей до уваги та розвиває почуття ансамблю, виразність співу тощо);
- використання вчителем репродуктивного методу – «роби – як я»;
- спів по нотах, який сприяє свідомому засвоєнню елементів музичної мови. Слід накреслити на важливості розвитку музичної грамотності вже на початковому етапі музичного навчання.

Спів без супроводження (виховує слух і голос та пробуджує інтерес до хорового звучання).

Ансамбль - узгодження всіх компонентів хорового співу – єдність темпу, ритму, динаміки, характеру звучання.

Репертуар в залежності від вікових особливостей музичного розвитку і музичної грамотності дітей. Вокально-хорові вправи - у визначеній послідовності, при поступовому ускладненні завдань, для закріплення окремих елементів голосоутворення та розвитку комплексу співацьких навичок. Вправи, пов'язані з музичним матеріалом пісень, та вправи – окремі фрази з пісенного репертуару, які мають визначені труднощі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добровольская Н.Н. Вокально-хоровые упражнения в детском хоре / Н.Н.Добровольская. – М. : Музыка, 1987. – 321 с.
2. Воспитание музыкой: Из опыта работы / Сост. Т.Е.Вендрова, И.В.Пигарева. – М. : Просвещение, 1991. – 205 с.
3. Виноградов К. Работа над дикцией в хоре / К Виноградов. – М., 1976. – 276 с.
4. Львов М. Л. Из истории вокального искусства / М.Л.Львов. – М. : Музыка, 1964. – 176 с.
5. Малинина Е. Вокальное воспитание детей Е.Малинина. – Л., 1967. – 351 с.
6. Менабени А. Г. Методика обучения сольному пению / А.Г. Менабени. – М. : Просвещение, 1987. – 95 с.
7. Попов В. Школа хорового пения. – Вып. 1, 2 / В.Попов. – М. : Музыка, 1973. – 382 с.
8. Огороднов Д. Е. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе / Д.Е.Огороднов. – К. : Муз. Україна, 1981. – 285 с.
9. Работа с детским хором: Сб. ст. / Под ред. Соколова. – М. : Музыка, 1981. – 70 с.
10. Самарин В.А. Хороведение и хоровая аранжировка. /Учеб.пособие для высш.пед.учебн.заведений. – М. : Издат.центр “Академия”. – 2002. – 352 с.
11. Струве Г. Школьный хор / Г.Струве. – М. : Просвещение, 1988. – 190 с.
12. Соколов В.Г. Работа с хором / В.Г.Соколов. – М. : Музыка, 1983. – 173 с.
13. Соколова О. Двухголосное пение в младшем хоре / О.Соколова. – М. : Музыка, 1987. – 209 с.
14. Учителі дітей петь / Сост. Г.М.Орлова, С.И.Бокина. – М.: Просвещение, 1988. – 143 с.

Практичне заняття №4.

Види вокально-хорової роботи в школі.

Практичні завдання.

Доберіть кілька вокально-хорових вправ для розвитку різних видів вокально-хорової техніки школярів різного віку.

Чим відрізняються співацькі голоси молодших школярів від голосів підлітків?

Чому голоси дітей потребують охорони?

Питання для самоперевірки:

Розкрийте зміст понять «дикція», «артикуляція», назвіть правила формування у співі приголосних та голосних.

Опишіть методику роботи вчителя музики над чистотою інтонування та диханням у дитячому хорі.

Практичне заняття №7.

Тема: Значення репертуару у вокально-хоровому вихованні школярів.

Підбір різнохарактерного та різноманітного репертуару з урахуванням вікових особливостей музичного розвитку школярів.

Етапи вивчення шкільної пісні.

Практичні завдання.

Доберіть кілька різноманітних творів для дітей різного шкільного віку. Розкажіть про художні образи цих творів.

Змодельуйте етапи роботи над кожною піснею на уроці музики та впродовж певного періоду.

Підготуйте бесіди до цих пісень та показ їх дітям.

Практичне заняття №8.

Тема: Виховання музичних здібностей, співацького голосу у процесі роботи над піснею.

Розвиток співацького дихання як основи співу у процесі роботи над піснею.

Особливості роботи над фразуванням, дикцією.

Особливості роботи над характером твору.

Практичні завдання:

Підготуйте та змодельуйте ситуації роботи над елементами вокально-хорової техніки.

КОЛОКВІУМ

до теми «Хоровий спів як основний вид діяльності на уроці музичного мистецтва»

1. Розкрийте зміст поняття «дитяча музична творчість».
2. Наведіть приклади музичної творчості на уроці музики.
3. Яке значення має дитяча музична творчість у розвитку музичної культури та художнього смаку?
4. Роль і місце хорового співу в системі масового музичного виховання.
5. Які системи музично-співацького виховання вам знайомі?
6. Які ви знаєте прийоми роботи з дітьми, які неправильно інтонують?
7. Чи існує проблема охорони дитячих голосів?
8. Дайте характеристику основним етапам роботи над піснею на уроці музики.
9. Наведіть приклади використання в процесі роботи над хоровим твором інших видів музичної діяльності.
10. Яке значення має дитяча народна пісня в розвитку співацьких голосів?
11. Розкажіть про принципи добору репертуару.
12. Для чого існують вокально-хорові вправи?
13. Які види вокально-хорової техніки вам відомі?
14. Яке значення має співацьке дихання в розвитку співацьких голосів?
15. Що вам відомо про організацію навчального процесу в дитячому хоровому колективі?
16. Охарактеризуйте систему роботи шкільних хорових колективів.
17. Чи впливають заняття хоровим співом на розвиток музичних здібностей та розвиток

музичної культури школярів?

18. Значення музичної грамоти у вокально-хоровому вихованні.

19. Що означає поняття “музичний образ творів”?

20. Чи існують проблеми сучасної дитячої хорової музики?

21. Як впливають дитячі хорові твори композиторів-класиків на розвиток художнього смаку дітей?

ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМ З МУЗИКИ (для самостійного вивчення)

Уроки музичного мистецтва у початковій школі

Основні вимоги до рівня загальної музичної підготовки учнів:

- розуміти виражальні засоби музики, її значення у житті людей, культурному середовищі;
- уміти інтерпретувати зміст музичних творів (засобами слова, малюнку, пластики);
- висловлювати естетичне ставлення до них;
- втілювати свої почуття та думки у практичній музичній діяльності;
- застосовувати найпростіші поняття і терміни у процесі аналізу-інтерпретації та оцінювання музики;
- оволодіти вокально-хоровими навичками відповідно віковим можливостям, правилам співу;
- мати досвід творчого музичного самовираження.

Уроки музичного мистецтва у 1-му класі

Тема 1: «Про що розповідає музика»

Послідовність та взаємопов'язаність тем, які сприяють формуванню музичного сприймання дітей у процесі різноманітної музичної діяльності - у хоровому співі, слуханні музики, гри на дитячих музичних інструментах та у виконанні ритмічно-танцювальних рухів. Значення ігрових елементів у музичному вихованні і навчанні учнів 1-го класу. Закладення основ співацької культури.

У цьому семестрі закладаються основи багатьох музично-практичних умінь і навичок, особливо вміння слухати і виконувати музику. Ця тема розкриває емоційний зміст музики та характер різноманітних жанрів.

Особливості формування умінь, слухати музику та роздумувати над нею, формування вокально-хорових навичок, тобто злагодженого протяжного співу, чіткої дикції, реакції на диригентські жести.

Рекомендовані твори для слухання та співу, використання танцювальних і ритмічних рухів під музику.

Формуються вміння дітей розпізнавати життєвий зміст музики, вміння виділяти ознаки зображальності у творах, що допомагатиме учням сприймати і усвідомлювати зміст музики, розпізнавати ознаки програмності у творах. Порівняння музичного і поетичного образів на доступному дітям рівні. У вокально-хоровій роботі - виразне і емоційне виконання пісень, виховання вміння помічати неточності співу.

Тема 2: «Музика навколо нас»

Життєвий зміст музики. Головні ознаки найпростіших типів музики - пісні, танцю, маршу. Ознайомлення школярів із засобами музичної виразності на доступних, яскравих музичних образах. Використання музичних термінів. Особливості роботи з репертуаром для слухання, пісенним репертуаром, який є ефективним - засобом у

формуванні уявлень про виразність музичних засобів.

Вокально-хорова робота спрямована на розширення діапазону співацького голосу першокласників, досягнення виразності звучання та емоційної розкритості виконання.

Робота над цією темою узагальнює набутий музичний досвід учнів, закріплює уявлення про зв'язок характеру музики і засобів музичної виразності.

Особливості проведення уроків. Робота з репертуаром для слухання та вокально-хорового співу.

Уроки музичного мистецтва у 2-му класі

Закріплення музичних знань, вмінь і навичок, які набуті у 1-му класі. Процес музичного навчання більш свідомий. Продовження роботи стосовно сприймання головних жанрів музичного мистецтва, музичних образів.

Значення хорового співу у музичному розвитку другокласників, адже це не лише емоційне і виразне виконання пісень, а й водночас засвоєння особливостей музичного мистецтва. Сприяння процесу співу активному, творчому ставленню учнів до музики. Формування вокально-хорових навичок - співацька постава, дихання, звукоутворення, дикція та ін. Значення вокально-імпровізаційної творчості дітей у розвитку музично-слухових уявлень, творчої уяви. Формування вміння співу по нотному запису. Вокально-хорові вправи.

Засвоєння учнями знаків нотного запису, тривалості, пауз. Поняття про такт і тактову риску, розміри, мажорний і мінорний лади. Послідовність засвоєння ладових ступенів. Поєднання відносної й абсолютної сольмізації.

Використання елементарних музичних інструментів на уроці. Накопичення музичних вражень учнями у 2-му класі.

Тема 1: «Типи музики».

Ця тема вводить учнів у світ найпоширеніших жанрів музичного мистецтва, головних сфер музичної образності. Розкриття теми протягом чверті. Виконання головного завдання - підведення школярів до відчуття відмінностей у характері музики маршу, танцю і пісні. Доцільність слухання і пластичного інтонування танців, маршів і пісень. Подальше формування навичок усвідомленого, зацікавленого і виразного виконання пісень, відчуття наспівності і протяжності мелодії як основної властивості пісенного жанру. Закріплення уявлень про види маршу. Виконання ритмічних супроводів до п'єс. Особливе значення української народної танцювальної музики у сприйнятті жанрових ознак. Характерний колорит звучання народного інструментального ансамблю. Розповідь про народні інструменти. Привертання уваги школярів у процесі слухання до окремих елементів музичної мови, підводити до усвідомлення зв'язку між характером музики й використаними засобами музичної виразності. Мелодія - найважливіша якість будь-якої музики.

Тема 2: «Виразжальне і зображальне в музиці»

Зміст теми поглиблює уявлення учнів про зв'язок музики з життям та допомагає повніше пізнати внутрішній світ людини, а особливо - відчутти красу навколишнього світу.

Виховання у школярів здатності сприймати музику як мистецтво, виразне за своєю природою. Сприймання школярами емоційного змісту пісні, танцю та маршу.

Поглибленню теми чверті сприятиме цілеспрямована вокально-хорова робота, яка допоможе зрозуміти дітям, що музика може виражати почуття людини, які хвилюють слухачів і виконавців. Значення підбору репертуару для слухання та хорового співу.

Тема 3: «Основні музичні жанри»

Продовження попередніх тем, формування сприймання пісні, танцю і маршу на вищому рівні. Адже тепер їх інтонації діти почують у фрагментах із симфоній, опер,

балетів та інших творів. Залучення дітей до складних форм музичного мистецтва. Знайомство школярів з жанрами опери, балету, симфонії, концерту повинно сприяти накопиченню музично-слухового досвіду, засвоєнню необхідних знань про співацькі голоси й інструменти симфонічного оркестру. Вивчення пісень з дитячих опер, використання дитячих музичних інструментів.

Послідовна підготовка учнів до сприйняття опери як синтетичного жанру музичного мистецтва. Слухання сцен з балету С.Прокоф'єва «Попелюшка» - кульмінаційний момент чверті, адже виникає можливість появи у школярів роздумів про виражені в музиці почуття і настрої, про образи добра і зла, втілені в контрастних музичних темах.

Тема 4: «Мова музики»

Завданням є необхідність досягнення учнями на основі набутих уявлень про різні елементи музичної мови їх виразного значення. Осмислення виразності музичної мови та своєрідності змісту музичних творів. Сприймання й осмислення виразного значення мелодії, ритму, метру, ладу, темпу, тембру, динаміки, гармонії, регістру, фактури, виконавських штрихів у їх взаємозв'язку і взаємозалежності.

Важливість аналізу музичних творів, їх порівняння. Самостійна виконавська інтерпретація пісень.

Важливість заключного уроку-концерту, який повинен продемонструвати досягнутий рівень музичного розвитку, слухацької та виконавської культури учнів 2-го класу.

Уроки музичного мистецтва у 3-му класі

Тема 1: «Основні властивості музики: пісенність, танцювальність, маршовість»

У 3-му класі учні мають можливість усвідомити пісенність, танцювальність і маршовість як найважливіші властивості музики, що виростають з пісні, танцю, маршу. Музична мова твору повинна ставати для учнів засобом сприймання й розуміння його образного змісту.

Розвиток вокального слуху школярів. Подальший розвиток співацького голосу, розширення співацького діапазону. Вокально-хорова робота над інтонацією, легкістю та дзвінкістю дитячого голосу.

Засвоєння елементарних правил нотного запису, тривалості. Уявлення про тон і півтон, знаки альтерації.

Тема 1 - «Пісня, танець, марш переростають у пісенність, танцювальність, маршовість».

Підготовка школярів до сприйняття головних сфер музики на новому рівні узагальнення. Тема «пісенність» Приклади мелодійної наспівної музики, їх виразність. «Пісенність» у пісні, вокальній музиці, інструментальній, симфонічній, в опері, «Танцювальність» і «маршовість» у піснях та музичних творах інших жанрів.

Тема 2: «Інтонація»

Інтонація, у якій поєднуються зміст і єдність звуку, розглядається як основа музики, як носій її життєвого змісту. Опора інтонації на звук у всій повноті його властивостей: численних тембрових відтінків, засобів артикуляції, відмінностей темпу, ритмічного рисунку, рівня динаміки. Музична інтонація - це втілення художнього образу в музичних звуках, вона черпає свою виразність передусім з мовної інтонації, жестів і пластики тіла людини. Серед музично-мовних інтонацій можна виділити інтелектуальні, емоційні, вольові, зображальні, монологічні, діалогічні. Емоційно-експресивні, предметно-зображальні, музично-жанрові, музично-стильові, типізовані у музиці засоби (мажорність, пунктирний ритм, мелодійний малюнок) складають систему музичних

інтонацій. Різноманітні види інтонацій. Різні види інтонацій можуть лежати в основі музичного твору, але при цьому основою цілісності твору є один вид інтонації. Інтонації індивідуальних композиторських стилів, які визначають художню своєрідність багатьох творів одного автора.

Відчуття стилю композитора. Доступні для дитячого сприйняття твори П.Чайковського, Л.Бетховена, Ф.Шопена, С.Прокоф'єва, А.Хачатуряна, М.Лисенко, В.Косенко, музичні образи яких добре запам'ятовуються учням.

Особливого значення набуває ця тема у вокально-хоровій роботі.

Тема 3: «Розвиток музики»

Музика неможлива без розвитку, адже вона відображає почуття, настрої, думки людини у їх динаміці й якісному перетворенні. Інтонаційні та тематичні зміни забезпечуються засобами музичної виразності.

Засвоєння теми є важливим етапом формування музичної культури учнів. У музичних прикладах звертати увагу дітей на виразність мелодії й ритму, на темп, агогіку, нюанси. Після розучування пісень проводити обговорення виконавського плану. Адже виконання пісень є яскравим прикладом виконавського розвитку музики. Слухання фрагментів творів поглиблює знання учнів про прийоми розвитку музики - виконавські, динамічні, темпові, жанрові, ладові.

Засвоєння поняття «лад» шляхом зіставлення мажору і мінору.

Ознайомлення з динамічними відтінками - forte і piano. Знаки альтерації, які впливають на ладове забарвлення мелодії.

Аналізування яскравих музичних прикладів з програми. Розуміння і відчуття інтонації і розвитку музики стануть передумовою сприймання й усвідомлення побудови музичних творів.

Тема 4: «Музична форма»

Основне завдання - формування свідомого сприйняття учнями одно-, дво-, тричастинних форм, рондо і варіацій в їх органічному зв'язку зі змістом музики. Ця тема узагальнює накопичений учнями музично-слуховий досвід, та є важливою у процесі пізнання специфіки музичного мистецтва, формуванню музичної культури школярів. Важливість оперування такими поняттями, як «пісенність, танцювальність, маршовість, виразність і зображувальність, інтонація, розвиток музики, форма музики». Відчуття і розуміння розділових знаків у музиці. Це важлива умова осмисленого й виразного виконання.

Найважливіші принципи побудови музики - повторення і контраст. Аналізування музичних прикладів програми.

Уроки музики у 4-му класі

Продовження ознайомлення з музикою, розширення уявлень про традиції та своєрідність музичного мистецтва українського народу й інших народів світу. Усвідомлення ролі музики у житті суспільства, встановлення зв'язків між музикою різних народів, засвоєння таких закономірностей - зв'язок музики з життям, єдність змісту і форми, зв'язок народної й професійної творчості.

Тема 1: «Музика мого народу»

Усвідомлення учнями інтонаційних особливостей, своєрідності музичного надбання народу. Спільність та відмінність народної та композиторської творчості. Подальше збагачення музично-слухового досвіду дітей. Найхарактерніші особливості української музики.

Особливе значення співацького виховання з учнями 4-го класу. Адже голос набуває дзвінкості на індивідуального тембрового забарвлення. Значення красивого голосу вчителя. Спів без супроводу. Робота над ансамблем і строем, динамічним розвитком

кожної фрази і твору у цілому. Робота над двоголоссям. Розвиток гармонічного слуху. Виховання у дітей відчуття краси й колориту багатоголосного звучання. Канон. Використання нотного запису.

Процес вокально-хорової роботи - це художнє спілкування дітей з музикою. Образи народних пісень, у яких яскравими музичними образами передається жива історія народу. Композиторські пісні. Створення пошукових ситуацій на уроці. Народні музичні інструменти. Народні ансамблі. Троїсті музики. Жанри народної пісні. Пісенна творчість українського народу.

Історичні пісні. Українська народна дума. Характерні риси історичних пісень на народних дум. Думи й пісні кобзарів. Поезія Т.Г.Шевченко в музичних образах. Особливе значення ліричної української пісні. Колядки, щедрівки. Пісенність, наспівність, яскрава емоційність і ліричність - найхарактерніші риси української народної музики та композиторської, що зросла на її основі.

Тема 2: «Музика єднає світ»

Спільні і відмінні риси у музичному мистецтві різних народів. Культурно-історична спорідненість українського, російського і білоруського фольклору. Показ репродукцій із зображенням народних костюмів, творів народного прикладного мистецтва. Музичні приклади.

Українська народна пісня та її значення в творчості видатних композиторів. П.Чайковський і Україна. Вивчення українських та російських народних пісень, їх порівняння.

Визначення національної своєрідності української танцювальної музики, порівняння її образів з образами танцювальної російської та білоруської музики. Музичні приклади.

Ознайомлення учнів з музикою других народів. Особливості музичних образів, які відображають характерні риси народу.

Звертання до творів живопису.

Українські народні веснянки, хороводи, гаївки. Значення української народної музичної спадщини у розвитку культурних традицій.

Роль музики, яка зближує і збагачує народи. Розширення уявлень школярів про особливості музичного мистецтва різних народів повинно сприяти розумінню інтернаціональної сутності музичної мови, яка передає почуття людини.

Слухання контрастних творів. Звернення до музики різних народів світу. Порівняння її образів з українською музикою. Вивчення пісень, романсів.

Продовження формування вміння оперувати знаннями про жанри і форми, засоби музичної виразності, особливості народної музики, зв'язок музики з життям тощо. Дотримання послідовності засвоєння матеріалу. Послідовне формування зацікавленого ставлення до музики.

Практичне заняття №9 : Моделювання уроків музичного мистецтва

ЛІТЕРАТУРА :

1. Зятямина Т.А. Современный урок музыки / Т.А.Зятямина. – М. : Глобус, 2007. – 170 с.
2. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в початковій школі / О.Я.Ростовський. – Тернопіль : навчальна книга – Богдан, 2001. – 272 с.
3. . Масол Л.М. Вивчення музики в 1-4 класах: навчально-методичний посібник для вчителів / Л.М.Масол, Ю.О.Очаковська, Л.В.Беземчук, Т.О. Наземнова. — Х. : Скорпіон, 2003. - 144 с.

Метою музично-естетичного навчання в основній школі є виховання в учнів ціннісно-світоглядних орієнтацій у сфері мистецтва, розвиток комплексу ключових, між предметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей і способів художньої діяльності, формування потреби у творчому самовираженні та естетичному самовдосконаленні. Мета досягається шляхом реалізації завдань:

- виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток художніх інтересів, естетичних ідеалів;
- формування системи музичних, художніх знань яка відображає видову специфіку і взаємодію мистецтв;
- розвиток умінь сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва та художніх явищ;
- стимулювання здатності учнів до художньо-творчого самовираження, до діалогу;
- розвиток загальних і спеціальних художніх здібностей, критичного художньо-образного мислення;
- формування потреби в естетизації середовища та готовності до участі у соціокультурному житті.

Навчання музичному мистецтву ґрунтується на принципах:

- наступності між початковою, основною і старшою школою;
- поєднання загальнонародського, національного та етнокраєзнавчого аспектів змісту освіти;
- інтегративності, спрямованості на поліхудожнє виховання учнів;
- креативності;
- варіативності змісту, методів, технологій;
- діалогічності, полікультурності.

У програмі 5-7 класів пріоритетними є різноманітні форми практичної діяльності - спів, інструментальне музикування тощо.

Уроки у 5-му класі

Тематична побудова програми для 5-го класу створює умови для досягнення цілісності уроку, єдності всіх його елементів. В основу побудови покладені не види діяльності, а різні грані музики як єдиного цілого. Використання українського музичного фольклору. Професійної музики, розкриття зв'язків музики з іншими видами мистецтва. Використання на уроках творів літератури, поезії і образотворчого мистецтва дає змогу досягнути учням зв'язок музики з життям.

Тема року «Види музичного мистецтва»

Тема 1: «Музика як вид мистецтва»

Основні засоби музичної виразності, їх роль у створенні музичного образу. Особливості народних пісень і танців, народних музичних інструментів. Значення музики в житті. Продовження роботи над розвитком музичної грамотності учнів, розвитком музичних здібностей, вокально-хорової культури.

Тема 2: «Народна музика»

Народні пісні - обрядові, побутові, історичні тощо. Українські народні інструменти. Продовження вокально-хорової роботи, використання елементів театралізації в піснях. Формування навичок багатоголосного співу. Робота над музичними образами народних пісень. Розучування фрагментів пісень за нотним записом. Робота над інтонуванням ступенів.

Тема 3: «Професійна музика»

Характерні ознаки програмної та непрограмної, вокальної та інструментальної, хорової та симфонічної музики. Зв'язок народної та професійної музики, різновиди ансамблів та оркестрів. Продовження роботи над розвитком вокально-хорових навичок, музичної культури учнів.

Тема 4: «Взаємодія музики з іншими видами мистецтва (образотворче мистецтво, архітектура, література, театр, кіно, цирк)»

Музика без літератури, як і література без музики зазнали б значних втрат. Література збагачує музику цікавими поетичними і літературними образами, без літературної основи не було б опер, балетів, численних вокально-хорових жанрів. Завдяки літературі музика сильніше впливає на слухачів та стає доступнішою.

Знайомство з творами, у яких музика і слово знаходяться у різному співвідношенні. Основна роль музики, бо саме вона робить літературний образ яскравішим і виразнішим. Поняття «вокаліз». Бесіди про значення лібрето для опери чи балету. Музичні приклади. Слухання та аналізування творів. Музика суттєво збагачує літературу, посилює її виразність.

Взаємозв'язок музики і літератури. Поетичний текст і мелодія в творах нероздільні, вони взаємозбагачують одне одного. Приклади літературних творів, у яких головною дійовою особою є музика. Розвиток асоціативно-образних уявлень учнів. Взаємозв'язки музики і живопису. Використання картин Т.Шевченка. Вплив творів живопису та музики на емоційний світ людини. Твори живопису та українська хорова музика.

Розучування веснянок.

Збагачування музичного сприймання дітей засобами образотворчого мистецтва. З'ясовуються роль музичного начала у творах живопису. Використання на уроках репродукцій картин.

Твори образотворчого та музичного мистецтва, які об'єднані тематично. Порівняння мови музики з мовою живопису -«інтонація і колір», «мелодія і малюнок», «лад і колорит» тощо.

Спільність образного змісту пісень і картин, своєрідність художнього розкриття однієї теми в музиці і живопису.

Уроки музики у 6-му класі

Тема року. Жанри музичного мистецтва

Музичне мистецтво у його соціальному значенні. Закріплення уявлення про музику як необхідну частину життя, осягнення учнями значущості мистецтва в житті людини. Пробудження інтересу учнів до проблеми людини і мистецтва. Вплив музики на почуття людини, її діяльність. Перетворююча сила музичного мистецтва. Збагачення уявлень дітей про життєвий зміст музики, розумінням її перетворюючої сили повинно сприяти усвідомленню учнів ролі музики в житті суспільства.

Тема 1: «Жанри камерно-вокальної музики»

Характерні ознаки жанрів камерно-вокальної та хорової музики (пісня, гімн, романс, кантата, ораторія, меса, літургія та ін.). Численні приклади впливу музики на людей. Почуття, які викликають різні музичні образи творів. Розповіді про різноманітні твори, їх прослуховування, аналізування.

Вплив на людину творів, написаних у віддалені часи. Творчість Й.С.Баха. Прослуховування творів Й.Баха, Л.Бетховена та ін.

Робота над емоційним виконанням лірико-драматичних пісень, пошуки необхідних засобів виконавської виразності. Алегоричність пісенних образів. Слухання та аналізування симфонічних творів.

Тема 2: «Жанри хорової музики»

Жанр кантати, ораторії, великого музичного твору для хору, солістів і симфонічного оркестру. Жанр хорової поеми. Слухання та аналіз творів. Знайомство з яскравими зразками вокальної музики.

Накопичуються нові музичні враження. Знайомство з яскравими зразками симфонічної і вокальної музики. Визначення драматургії розвитку основних образів. Усвідомлення учнями найважливіших якостей, котрими визначається сила впливу музики на людину - її краса і правда, адже вона допомагає глибше відчувати переживання інших людей. На яскравих музичних прикладах учні повинні усвідомити, що музика може прикрасити життя, збагатити духовний світ людини, зробити її кращою, розумнішою.

Слухання різноманітних творів, аналіз засобів музичної виразності, музично-поетичних образів творів. Накопичення музичних вражень. Вітчизняна духовна музика. Слухання творів.

Розвиток творчих здібностей, співацького голосу учнів, вокально-хорових навичок.

Тема 3: «Жанри камерно-інструментальної музики»

Ознайомлення школярів з новими термінами - «поліфонія», «фуга», «гомофонія». Поняття «токата». Уявлення про сонатну форму, у якій яскраво виявляється діалектичний розвиток музичних образів. Музичні приклади. Ідейно-естетичний зміст творів.

Розширення уявлень учнів про здатність музики яскраво і правдиво втілювати життєві явища. Накопичення нових музичних вражень.

Розучування веснянок, старовинних пісень на честь приходу весни. Слухання різноманітних творів, аналізування засобів музичної виразності.

Знайомство з сюїтою, багаточастинною формою інструментальної музики, яка складається із кількох частин здебільшого танцювального складу. Теми природи в музичних образах творів.

Тема 4: «Жанри симфонічної музики»

Жанр великого музичного твору для симфонічного оркестру. Слухання та аналіз творів. Накопичуються нові музичні враження. Знайомство з яскравими зразками симфонічної музики. Визначення драматургії розвитку основних образів. Ця тема логічно продовжує і розвиває попередню тему. Особливості музичної драматургії творів різних жанрів. Особлива увага звертається на контрасти - суперечності життя і специфіку їх відображення в музиці. Тотожність і контраст, які визначають динаміку розвитку музики, музичну драматургію твору. Розвиток музичного образу, контраст інтонації, повторення і змінення інтонацій. Музичні образи великих творів - сонат, опер, ораторій, балетів. Сонатно-симфонічна форма. Сонати, симфонії, концерти, інструментальні ансамблі. Принцип конфліктного розвитку. Симфонії й сонати, ораторії, опери, балети - найбагатші за своїми можливостями форми, у яких композитори можуть втілити свої найглибші задуми. Ознайомлення учнів з увертюрою, аналізування її музичних образів.

Уроки музики у 7-му класі

Тема 1: «Музичне мистецтво в нашому житті»

Введення школярів на новий рівень осягнення інтонаційної природи музичного мистецтва, єдності змісту і форми музичного твору. Спостереження за музикою як явищем життя, за її інтонаційним розвитком надає учням змогу відчувати і усвідомлювати як відомі їм особливості музичного мистецтва концентруються в понятті «музичний образ». Музичні образи мають інтонаційну природу і складають зміст

музичного твору. Це узагальнене відтворення засобами музики духовного світу людини та явищ навколишнього світу, втілені в осмислених інтонаціях результати відображення й естетичної оцінки дійсності у свідомості композитора і виконавця. Це світ уявлень, який формується в свідомості слухача.

Виявлення виразно-змістовної сутності музичного твору. Усвідомлення значення окремих елементів музичної мови у їх взаємодії сприяють досягненню учнями краси музичного образу, відповідності образної форми конкретному змісту. Розвиток музичного образу у творах.

Спільність мовних і музичних інтонацій, порівняння інтонацій за принципом контрасту та аналогії, порівняння з іншими музичними образами. Принцип цілісного інтонаційного аналізу музичного твору: від характеру образів твору, епохи й життєвих обставин його створення, індивідуальності композитора, властивого йому стилю - до особливостей змісту і форми, виразних засобів, використаних композитором.

Головне завдання 1 чверті - розуміння учнями різноманітності музичних образів, які втілюють людські почуття, думки.

Продовжується накопичення музичних вражень, досвіду музичної діяльності. Кожний новий музичний твір повинен сприяти усвідомленню, що музичний образ передає засобами музики переживання і думки людини. Спостереження за розвитком кількох образів в одному творі.

Продовжується робота над розвитком вокально-хорових навичок. Виразне фразування, єдність слова і мелодії. Це дозволяє наповнити художнім смислом роботу по розвитку співацького голосу. Образи людини в різноманітних творах. Обговорення прослуханої музики.

Тема 2: «Новітні музичні явища»

Розвиток самостійного творчого мислення учнів. Узагальнення музичного досвіду, розвиток ставлення до музичного мистецтва як особливої форми духовної діяльності людини. Набуття на уроках музично-естетичного досвіду, вміння правильно оцінювати естетичні і моральні якості музичних творів, їх художні якості. Дискусії на уроках. Усвідомлення поняття «сучасна музика». Легка і серйозна музика. Музичний світ сучасності. Використання в судженнях про музику запасу знань та інтонаційно-слухового досвіду. Використання творів живопису.

Робота над складними інтонаційно-піснями.

Складність і суперечливість внутрішнього світу людей, розкритого в творах минулого і сучасності. Музичні приклади(слухання).

Розгляд функцій, які виконую музика в суспільстві. Розуміння ролі легкої і серйозної музики у власному житті. Виховання в учнів здатності оцінювати художні якості музичних творів. З'ясування значення термінів «легка музика і серйозна музика». Звернення до музичних творів.

Музика вокально-інструментальних ансамблів. Репертуар таких колективів.

Уявлення про витoki, засоби виразності і розвиток мистецтва джазу. Одні з основних джерел джазу - спірічуелс (духовні пісні американських негрів), і блюзи (народні пісні американських негрів).

Своєрідність джазової музики, своєрідність джазової манери виконання.

Розширення уявлень учнів про легку і серйозну музику. Взаємодія легкої і серйозної музики в межах одного твору. Взаємопроникнення легкої і серйозної музики в оперному жанрі, в інших жанрах. Слухання фрагментів з творів.

Узагальнення в свідомості учнів багатогранної творчості видатних представників західноєвропейської і вітчизняної культури. Розуміння значущості народної творчості в розвитку національної культури.

Досягнення певного рівня розвитку музичних здібностей, співацького голосу, музичної культури.

Узагальнення вивчених тем.

Практичне заняття №10

Тема : Моделювання уроків музичного мистецтва .

Питання для самоперевірки:

Яке місце займає метод контрасту у драматургії уроку музики? Наведіть приклади його використання.

Розкрийте зміст та значення хорового співу в музичному вихованні підлітків.

На конкретних прикладах продемонструйте можливість порівняння музичного твору з іншими творами мистецтва.

Які вимоги до вчителя музики ставлять сучасні програми з музики?

Наведіть приклади використання на уроці музики міжпредметних зв'язків. Дайте їм відповідне обґрунтування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зятямина Т.А. Современный урок музыки / Т.А.Зятямина. – М. : Глобус, 2007. – 170 с.
2. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в основній школі / О.Я.Ростовський. – Тернопіль : навчальна книга – Богдан, 2001. – 272 с.
3. Масол Л.М. Вивчення музики в 5-8 класах: навчально-методичний посібник для вчителів / Ю.О.Очаковська, Л.В.Беземчук, Т.О. Наземнова — Х.: Скорпіон, 2003. - 128 с.

ФОРМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ІЗ КУРСУ «МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»

1. Знайомство з навчально-методичною, науково-методичною, педагогічною, музикознавчою, психологічною літературою з проблем музичного виховання і навчання дітей.
2. Знайомство з новими педагогічними технологіями в галузі музичного виховання – огляд періодичної, музично-педагогічної літератури.
3. Прослуховування записів творів.
4. Самостійна робота з аналізу творів.

5. Добір творів для слухання, підготовка бесід.
6. Добір вправ для розвитку співацького голосу, різнохарактерного репертуару для дітей різного шкільного віку.
7. Підготовка до виступу на студентській науковій конференції з проблем музичного виховання.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ З «МЕТОДИКИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»

Мета, задачі, сутність масового музичного виховання, їх історична зумовленість.
Нові напрямки розвитку в галузі музичного виховання дітей і юнацтва.
Тенденції розвитку масового музичного виховання у різних країнах у XX ст.
Нові технології в галузі музичного виховання.
Видатні діячі освіти Б.Л.Яворський, Б.В.Асаф'єв, їх внесок в теорію музично-естетичного виховання.
Зміст концепцій музично-естетичного виховання дітей К.Орфа, З.Кодая та Б.Бартока, Д.Б.Кабалевського.
Сучасний урок музики, його специфіка. Типи уроків музики. Дидактичні основи музичного навчання в загальноосвітній школі.
Проблема цілісного підходу до уроку музики. Види музичної діяльності, їх взаємозв'язок на уроці музики.
Вікові рівні музично-естетичного розвитку дітей. Розвиток у школярів інтонаційно-образного музичного мислення.
Музичне сприйняття як провідна функція музичної діяльності учнів на уроці музики.
Педагогічне керівництво музичним сприйняттям школярів, його сутність.
Хоровий спів у школі, його сутність. Принципи добору шкільного пісенного репертуару.
Класифікація та характеристика дитячих голосів. Методика формування в учнів вокально-хорових навичок.
Дитяча музична творчість, її сутність. Музична творчість дітей у різних видах музичної діяльності, педагогічне керівництво нею.
Зв'язок музичної грамоти з вокально-хоровим вихованням школярів. Використання на уроках релятивної системи.
Інструментальне музикування на уроці музики, педагогічне керівництво ним. Розвиток музичних здібностей у процесі гри на елементарних музичних інструментах.
Етапи роботи над піснею на уроках музики, її суть.
Музичні здібності, їх класифікація. Методика діагностування музичних здібностей.
Розвиток музичних здібностей дітей в умовах масового музичного виховання.
Методика слухання музичного твору на уроці музики.
Художньо-педагогічний аналіз музичного твору як метод музично-естетичного виховання школярів, його сутність, різновиди.
Взаємодія мистецтв на уроках музики.
Музична бесіда як метод виховання. Типи музичних бесід.
Музична ритміка, її сутність. Методика розвитку музичності дитини у процесі музично-рухової діяльності.
Зміст і форми організації позакласної музично-естетичної роботи зі школярами.
Використання на уроках музичного фольклору як педагогічна проблема.
Зміст і методика викладання тем програми на уроках музики у 1-8 класах.
Особливості музичного сприймання школярів і педагогічні проблеми його формування.
Основи педагогічного керування процесом музичного сприйняття слухачів-учнів.
Формування музичного сприйняття як керований процес.
Створення педагогічних умов як основи керування процесом музичного сприймання.

Поняття «цілісне музичне сприймання», «адекватне» музичне сприймання.

Структура цілісного музичного сприймання. Діалектична єдність емоційного, слухового та інтелектуального компонентів – умова досягнення цілісного (адекватного) музичного сприймання.

Критерії сформованості цілісного музичного сприймання.

Формування цілісного музичного сприймання як педагогічна проблема.

Розвиток активного музичного сприйняття як основа формування музичного-художнього смаку дітей, загальної та музичної культури в цілому.

Етапи розвитку музичного сприймання, вікові та індивідуальні особливості його розвитку.

Особливості художньо-педагогічного аналізу музики. Взаємодія різних видів мистецтв на уроках музики. Художньо-творча діяльність учнів у процесі музичного сприймання.

Художньо-педагогічний аналіз музичного твору вчителем музики як важливий педагогічний засіб удосконалення навчально-виховного процесу в школі. Міжпредметні зв'язки як засіб розширення художньо-асоціативного досвіду учнів.

Основні етапи вивчення музичного твору на уроці музики.

Проблема слухання музики на уроках, творчість учителя музики, художньо-педагогічне спілкування як метод керування музичним сприйманням учнів.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Беземчук Л. Творчий розвиток школярів засобами музичного мистецтва // Мистецтво та освіта. – 2001. – №1. – С. 43-45.
2. Буров О. І. Эстетическая сущность искусства. - М., 1956. – С.90-96.
3. Взаимодействие и интеграция искусств в полихудожественном развитии школьников. / Под общ. Ред. Г. П. Шевченко и В. П. Юсова. - М., 1990. - 180 с.
4. Веремйов О. Эстетическое и художественное воспитание: Сущность и взаимосвязь // Искусство и образование. - 2002. - № 3. – С.89-93.
5. Гембицкая Е. А. Музыкально-эстетическое воспитание учащихся 5 — 8 классов / Е. А. Гембицкая. - М., 1970. – 112 с.
6. Демчишин М. С. Методика музичного аналізу вокально-хорових творів : навч. посіб. Для студентів мистецьких вузів і вчителів освітньої галузі « Художня культура» / М. С. Демчишин. - К. : ІЗМН, 1996. - 132 с.
7. Добровольская Н., Орлова Н. Что нужно знать учителю о детском голосе / Н. Добровольская., Н. Орлова. - М., 1972. – 271 с.
8. Иванова Л. Педагогічні ідеї М. Леонтовича // Музика в школі. - К. : Музична культура, 1982. - №8. - С.58-61.
9. Каргапольцев С. М. Музыкальное восприятие как фактор воспитания: история, теория, практика / С. М. Каргапольцев. - Оренбург, 1997. – 209 с.
10. Коваль Л. Г. Воспитание чувства прекрасного. / Л. Г. Коваль. - К. : Рад. шк., 1983. - 120 с.
11. Коваль Л. Г. Музично-естетичне виховання підлітків. / Л. Г. Коваль. - К. : Рад. школа, 1979. - 48 с.
12. Ковин Н. Пение и музыка в единой трудовой школе / В сб. Музыка в единой трудовой школе. Пг., 1919. - с. 5-8.
13. Ковбасюк А. М. Значення народної пісні в розвитку вокальних давичок співаків / А. М. Ковбасюк // Молодь і ринок. - Дрогобич, 2010. - №3 (62). - С.150-154.
14. Колодуб И. С. О народно-песенных традициях украинской вокальной школы / И. С. Колодуб. К. : Муз Україна, 1984. - 47 с.
15. Командышко Е. Ф. Педагогический опыт преподавания искусства в старших классах. Пособие для учителя. Часть II. - М., 2003.- 65 с.
16. Костюк А. Г. О теории музыкального восприятия // Музыкальное восприятие как предмет комплексного исследования. – К., 1986. – 209 с.
17. Кремлёв Ю. А. Выразительность и изобразительность в музыке / Ю. А. Кремлёв. - М., 1961. – 265 с.
18. Кремлёв Ю. А. Познавательная роль музыки/ Ю. А. Кремлёв. В кн. : Вопросы эстетики. - М., 1963. – 190 с.
19. Ковалів В. Методика музичного виховання на релятивній основі / В. Ковалів. - К. : Музична Україна, 1973. – 264 с.
20. Лейтес Н.С. Одарённость и возрастные особенности / Н.С.Лейтес. – М., 1982. – 201 с.
21. Лосев А.Ф. Музыка как предмет логики / А.Ф.Лосев. - М., 1927. – 119 с.
22. Луначарский А.В. В мире музыки / А.В.Луначарский. - М., 1958. – 285 с.
23. Любар О., Стельмахович М., Федоренко Д. Історія української школи і педагогіки: Навч Посібник / За ред. О.О.Любар. - К.: Т-во Знання Коо, 2003. - 450 с.
24. Малинин Г.А., Фрадкин Ф.А.. Воспитательная система С.Т.Шацкого. - М.: Прометей, 1993. - 176 с.
25. Малинина Е.М. Вокальное воспитание детей. В помощь педагогу-музыканту / Е.М.Малинина. - Л., 1967. – 281 с.
26. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Л.М.Масол.-

К.: Промінь, 2006. - 432 с.

27. Матоніс В. Музично-естетичне виховання особистості / В. Матоніс. – М., 1987. – 240 с.

28. Матюшкин А.М. Загадки одаренности: Проблемы практической діагностики. / А.М.Матюшкин. – М. : Школа-Пресс, 1993. – 128 с.

29. Медушевский В.В. Как устроены художественные средства музыки? //Эстетические очерки. – М., 1977. – Вып. 4. – С.89-95.

30. Медушевский В.В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / В.В.Медушевский. – М., 1976. – 279 с.

31. Медушевский В.В.О содержании понятия «адекватное восприятие» // Восприятие музыки. – М., 1976. – 185 с.

32. Методические записки по вопросам музыкального образования. Вып.№3. // Сб. Под ред. Лагутина О.И. – М., 1987. – С.79-86.

33. Мінгазова Луїза Петрівна. Розвиток творчої спрямованості особистості учасника студентського самодіяльного вокально-хорового колективу : дис. канд. пед. наук : 13.00.05 Казань, 2006 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/161336.html>.

34. Мистецтво розвитку особистості /За ред. Н. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – 224 с.

35. Мень А. Культура и духовное восхождение / А.Мень. - М. : Искусство, 1992. - 495 с.

36. Методика навчання співів у 5-8 класах. Вид-во «Музична Україна».- К., 1967. – 21 с.

37. Мелик-Пашаев Л. Н. Педагогика искусства и творческие способности. / Л.Н.Мелик-Пашаев. - М. : Знание, 1981. - 96 с.

38. Михайлова М., Шувалова О. Хорова робота в початковій школі // Мистецтво у школі . – 2003. – №3. – С. 43-47.

39. Музыкальное воспитание в СССР. Вып.1. / Под ред Л. А. Баренбойма. - М.: «Советский композитор», 1978.- 485 с.

40. Музыка в школі. Збірка статей. Вип. 3 /Укл. О. Раввінов. - Київ : Музична Україна, 1976. - 120 с.

41. Музыка в школі. Збірка статей. Вип. 5 /Укл. А.

42. Верещагіна. - Київ : Музична Україна, 1979. - 95 с.

42. Музыкальное образование в школе: Учебное пособие для студ. муз. фак. и отд. высш. и средн. учебн. Заведений / Л. В. Школяр, В. А. Школяр, Е. Д. Критская и др.: под ред. Л. В. Школяр. - М. : Академия, 2001. - 232 с.

43. Музыкальная эстетика западноевропейского средневековья и Возрождения. - М., 1966. – 290 с.

44. Музыка детям. Вопросы музыкально-эстетического воспитания. Вып.3. / Сост. Л. Михеева. - Л. : Музыка, 1976. - 154 с.

45. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия / Е. В. Назайкинский. - М., 1972. – С.36-48.

46 Назайкинский Е. В. Звуковой мир музыки / Е. В. Назайкинский. – М. : Музыка, 1988. – 254 с.

47 Научные школы в педагогике искусства. Ч. 1. /Под ред Л. Г. Савенковой. – М. : ИХО РАО. – 2008. – 165 с.

48 Научные школы педагогики искусства в современном образовании. Сб.научных статей по материалам 1 Международного научно-практического форума -М. : ИХО РАО, 20012. - 305 с.

49. Національна державна комплексна програма естетичного виховання / Укл. І. А. Зазюн, О. М. Семашко // Рідна школа. - 1995. - №12. - С.29-52.

50. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. - № 33. - 23 квітня 2002. - С. 4-128.

51. Неменский Б. М. Искусство как форма познания и организации жизни.

- Международный альманах //Humaniti space. International almanac / Б. М. Неменский/ М., 2012. - 100 с.
52. Огороднов Д. Е. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе / Д. Е. Огороднов. - К.: Музична Україна, 1989. -156 с.
53. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навчальний посібник для студентів ВНЗ культури і мистецтв / О. М. Олексюк. -Київ: КНУК і М, 2006. - 187 с.
54. Падалка Г. М. Учитель, музыка, діти. / Г. М. Падалка. - К.: Муз. Україна, 1982. - 144 с.
55. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). - К. : Освіта України, 2008. - 278 с.
56. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: навч. посібник / Е. П. Печерська. - К. : Либідь, 2001. - 272 с.
57. Программа по музыке (с поурочной методической разработкой) для общеобразовательной школы: 1 -3 классы. - М., : Просвещение, 1981. - 117 с.
58. Программа по музыке (с поурочной методической разработкой) для общеобразовательной школы: 4-7 классы. - М. : Просвещение, 1982. - 115 с.
59. Программа по музыке для общеобразовательной школы: 1 -3 классы. - М. : Просвещение, 1985. - 112 с.
60. Програма для середньої ЗОШ «Мистецтво» 1-4 кл./ Масол Л., Бозовська Л. та ін.- К. : Початкова школа, 2001. – 114 с.
61. Програма для середньої ЗОШ «Мистецтво» 5-8 кл./Масол Л., Гайдамака О., Горovenko В. та ін. - К. : Перун. - 2005. – 190 с.
62. Про реформу загальноосвітньої і професійної школи. - К. : Політвидав України, 1984. - 112 с.
63. Пути и средства эстетического воспитания / Киященко, Е. Л. Лейзеров, Б. Н. Абросимов и др. - М. : Наука, 1989. - 192 с.
64. Раввінов О. Методика хорового співу в школі / О. Раввінов. – вид. 2-е. – К. : Муз. Україна, 1971. – 124 с.
65. Рагозіна В. Особливості методики розвитку творчих здібностей молодших школярів // Мистецтво і освіта. – 1997. - № 2. – С.94-98.
66. Розвиток та формування особистості // Бібліотека українських підручників [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://pidruchniki.ws/12461220/pedagogika/rozvitok_formuvannya_osobistosti
67. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
68. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна і мистецька: Навч.посібник.-К., 2002.-270 с.
69. Рудницька О. П. Світоглядна функція мистецтв// мистецтво та освіта. -2001.-№3.- С.10-179.
70. Рудницька О. П. Восприятие музыки и педагогическая культура учителя. - К. : КГПИ, 1992. - 96 с
71. Ручьевская Е. А. Об анализе содержания..музыкального произведения // Критика и музыкознание. -Л. : Музыка, 1987. - Вып.3. - С.69-96.
72. Сохор А. Н. Воспитательная роль музыки / А. Н. Сохор. - Л., 1962.
73. Співи та музика. Навч. посібн. для педагог. училищ / за ред. М.Гордійчука. - К. : Музична Україна. – 1969. - 441 с.
74. Сухомлинська О. В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми і перспективи //Шлях освіти. - 1996. - №1. - С.24-27.
75. Татаркевич В. Античная эстетика. / В. Татаркевич. - М.: Искусство, 1977. - 327 с.
76. Тельчарова Р. А. Уроки музыкальной культуры. / Р. А.Тельчарова. - М.: Просвещение, 1991. - 158 с.
77. Теория и методика музыкального образования детей / Школяр Л. В., Красильникова М. С., Критская Е. Д. И др. - 2-е изд. - М. : Флинта : Наука, 1999. - 336 с.
78. Теплов Б. М. Психологические вопросы художественного воспитания // Сов.

Педагогика, 1946. №6. – С.183-186.

79. Українська та зарубіжна культура: Навч. посібник / [Закович М. М., Зазюн І. А., Семашко О. М. та ін.]; за ред. М. М.Заковича. - К. : Знання, КОО, 2000. - 622 с.

80. Уманець В. Педагогічна і виконавська діяльність М. Леонтовича // Музика в школі. - 1976. - №3. - С.112-119.

81. Федотов Э. С. Українські композитори-класики про естетичне виховання дітей / Є. С. Федотов // Радянська школа. - 1974. - № 11. - С. 62-66.

82. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. / К. Д. Ушинский Собр.соч. В 6 т. - М. : Педагогика, 1990. – 295 с.

83. Шацька В. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества / В. Шацька. - М. : Педагогика, 1975. - 200 с.

84. Хлебникова Л. А. Методика преподавания музыки в 7-ом классе. / Л. А. Хлебникова. К. : Музична Україна, 1974. - 80 с.

85. Цыпин Г. М. Музыкант и его работа: проблемы психологии творчества / Г. М. Цыпин. - М. : Сов.композитор, 1988. - 384 с.

86. Черкасов В. Ф. Музично-педагогічна освіта на межі двох тисячоліть (1991 – 2010 рр.) / В. Ф. Черкасов. Навч.посібник.-Кіровоград, ТОВ.«Імекс – ЛТД», - 2011. - 380 с.

Анотація

Сбітнєва Л. М. Методика музичного виховання : методичні рекомендації для студентів заочного відділення спеціальності «Музичне мистецтво (Художня культура)». - ДЗ Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017, — 58 с.

Методичні рекомендації містять навчальний матеріал з методики музичного виховання. Визначені предмет, завдання, пізнавальне і практичне значення цієї навчальної дисципліни. Розглядаються важливі питання методики музичного виховання, яка є частиною науки педагогіки — історико-методологічні аспекти музичного виховання і навчання, сутність і специфіка уроків музики в загальноосвітній школі, принципи і методи музичного виховання і навчання школярів в різних видах дитячої музичної діяльності, особливості сучасних програм з музики, проведення уроку музики в школі. Теоретичний матеріал посібника - історія розвитку методики музичного виховання у різні часи в різних країнах, ознайомлення з передовими педагогічними технологіями музичної педагогіки, досвідом провідних учителів буде сприяти усвідомленню студентами особливостей особистісної взаємодії в музично-педагогічному процесі, оволодінню засобами, формами і методами музичного розвитку дітей різного шкільного віку, закладенню основи у майбутніх педагогів для подальшого самовдосконалення, здатності аналізувати літературу у даній галузі.

У методичних рекомендаціях надається зміст практичних занять, теоретичні і практичні завдання для самостійної роботи до кожної теми, питання й завдання для самоконтролю, питання до колоквиумів, орієнтовні питання до заліку та іспиту, список літератури до кожної теми і додаткова література.

Практичні завдання – конспекти уроків, художньо-педагогічний аналіз музичних творів, підготовка сценарію позакласного заходу буде сприяти активізації творчого пошуку майбутніх педагогів у навчально-педагогічній діяльності.

Ключові слова: методика музичного виховання, музичний розвиток, музичне виховання, музичне навчання, музичне сприйняття, історія музичного виховання, традиції українського музичного виховання, провідні ідеї музично-естетичного виховання, музична творчість, види музичної діяльності, урок музичного мистецтва, сутність музичного виховання, музична культура, музичний смак, музичні здібності, музичний фольклор, система музично-естетичного виховання, хоровий спів, музично-ритмічна діяльність, масове музично-естетичне виховання, позакласна музична робота, вікові особливості музичного розвитку школярів, інтеграція на уроках музичного мистецтва, музичний репертуар, співацький голос, музична свідомість, музичні потреби.

Аннотация

Сбитнева Л. Н. Методика музыкального воспитания : методические рекомендации учебно-методическое пособие для студентов заочного отделения специальности «Музыкальное искусство (Художественная культура)». - ГЗ Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко, 2017, — 58 с.

Методические рекомендации содержат учебный материал методики музыкального воспитания, которая является важной составляющей частью педагогики - историко-методологические аспекты, сущность и специфика уроков музыки в общеобразовательной школе, принципы и методы музыкального воспитания. Определены предмет, задачи, познавательное и практическое значение учебной дисциплины, её связь с другими учебными дисциплинами.

Рассмотрены особенности программ по музыкальному искусству, актуальные вопросы проведения урока в общеобразовательной школе. Ознакомление студентов с историей развития методики музыкального воспитания в разных странах, передовыми педагогическими технологиями развития музыкальных способностей, опытом известных педагогов-музыкантов будет способствовать пониманию студентами особенностей личностного взаимодействия в музыкально-педагогическом процессе, овладению студентами способами, формами и методами музыкального развития детей разного школьного возраста, а также способности будущих педагогов к саморазвитию и самоусовершенствованию, способности анализировать литературу из области музыкальной педагогики.

В методических рекомендациях приведены планы практических занятий, теоретические и практические задания для самостоятельной работы к каждой теме, вопросы и задания для самоконтроля, вопросы коллоквиума, ориентировочные вопросы к экзамену, список литературы к каждой теме список дополнительной литературы.

Практические задания – конспекты уроков, художественно-педагогический анализ музыкальных произведений, подготовка сценария внеклассного мероприятия будет способствовать активизации творческого поиска будущих учителей музыкального искусства в учебно-педагогической деятельности.

Ключевые слова: методика музыкального воспитания, музыкальное развитие, музыкальное воспитание, музыкальное обучение, музыкальное восприятие, история музыкального воспитания, традиции украинского музыкального воспитания, музыкальное творчество, виды музыкальной деятельности, урок музыкального искусства, сущность музыкального воспитания, музыкальная культура, музыкальный вкус, музыкальные способности, музыкальный фольклор, система музыкально-эстетического воспитания, хоровое пение, музыкально-ритмическая деятельность, массовое музыкально-эстетическое воспитание, внеклассная музыкальная работа, возрастные особенности музыкального развития школьников, интеграция на уроках музыкального искусства, музыкальный репертуар, певческий голос, музыкальные потребности.

Annotation

Sbitneva L.M. Methodology of music education: methodological recommendations for part-time students of specialty “Musical Art (Artistic Culture)”. – Luhansk National Taras Shevchenko University, 2017. – 58 p.

Methodological recommendations contain educational material in methodology of music education. The object, tasks, cognitive and practical significance of this educational subject was identified. The important questions of methodology of music education are considered, which is a part of Pedagogy – historical and methodological aspects of music education and learning, the essence and specifics of music lessons in general education school, principles and methods of music education and teaching of pupils in different types of children’s music activity, peculiarities of contemporary study programs in music and conducting music lesson in school. Theoretical material of the manual - history of the development of music education methodology at different times in different countries, familiarization with advanced technologies of music pedagogy, experience of leading teachers will promote awareness by students of peculiarities of personal interaction in music and pedagogical process, mastering of means, forms and methods of musical development of children of different school age, laying the foundation of future teachers for further self-development, ability to analyze literature in this field.

In methodological recommendations the content of practical classes, theoretical and practical tasks for self-work for each topic, questions and exercises for self-control, questions for colloquiums, exam expected questions, literature to each topic and additional literature are given.

Practical tasks – plans of lessons, artistic and pedagogical analysis of musical works, script preparation of extracurricular event will contribute to activation of creative search of future teachers in educational and pedagogical activity.

Key words: method of musical education, musical development, musical education, musical studies, musical perception, history of musical education, tradition of Ukrainian musical education, leading ideas of musically aesthetically beautiful education, musical creation, types of musical activity, lesson of musical art, essence of musical education, musical culture, musical taste, musical capabilities, musical folk-lore, system of musically aesthetically beautiful education, choral singing, musically rhythmic activity, mass musically aesthetically beautiful education, extracurricular musical work, age-old features of musical development of schoolboys, integration on the lessons of musical art, musical repertoire, voice of singer, musical consciousness, musical necessities.

Навчальне видання

СБІТНЄВА Людмила Миколаївна

МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

*Методичні рекомендації
для студентів спеціальності «Музичне мистецтво (Художня культура)»
заочної форми навчання*

За редакцією автора
Комп'ютерне макетування — Л. М. Сбітнєва

Здано до....

Видавець і виготовлювач

Видавництво